

Diana Hansen

”Man kan liksom ikke gjøre alt annerledes enn alle de andre...”

En studie av mødres opplevelser av sosiale og økonomiske utfordringer

Sammendrag

Denne oppgaven er utarbeidet innenfor prosjektet ”Fattigdom og skam” ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og er basert på kvalitative intervjuer gjennomført i deres regi. Informantene er rekruttert fra ulike NAV-kontorer, og er henholdsvis deltagere fra kvalifiseringsprogram og sosialhjelpsmottagere. Oppgavens tema er personers subjektive opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer. I den sammenheng har jeg valgt å diskutere det teoretiske begrepet *sosial kapital*, og dets betydning for temaet. Problemstillingen for oppgaven er: *Hvilken betydning har den sosiale kapitalen hos fattige for deres opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer?* Sosial kapital refereres ofte til som bånd og broer. Bånd er nære relasjoner, som oftest er å finne i familiære relasjoner og nære vennskap. Sosial kapital som broer handler om et nettverk utover de nære, ofte familiære båndene. Mens bånd er viktige for å klare seg, er broer viktige for å komme videre.

Metoden som ligger til grunn for studien er semi-strukturerte forskningsintervju, der intervjuene følger en intervjuguide, men hvor det gis rom for åpne og ustrukturerte samtaler. Utvalget for denne oppgaven består av to personer, og funnene gjort i denne studien kan ikke generaliseres utover utvalget. Valg av metode er gjort etter problemstillingens karakter: jeg har søkt etter personenes opplevelser, hvilket jeg best når frem til gjennom kvalitativ metode og intervjuer. Forskningsresultatene presenteres i et kapittel under egendefinerte kategorier, som springer fra arbeidet med analysen. Resultatene handler om informantenes opplevelser rundt disse kategoriene: sivil status, opprinnelsesfamilie, økonomisk kapital, nettverk, foreldrerollen og barna, helse og selvfølelse. Diskusjonen av forskningsresultatene presenteres under overskriften *Sosiale og økonomiske utfordringer*, og diskuteres sammen med relevant teori, forskning og egne refleksjoner under de samme kategorier vi finner i kapitlet om resultater. Diskusjonen tar for seg sosial kapitalens betydning for opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer.

Abstract

This master thesis has been written within the project "poverty and shame" at Høgskolen in Oslo and Akershus, and it's based on qualitative interviews carried out within the project. The informants were recruited from different NAV-offices, and they are respectively participants of the qualification programme, and social assistance recipients. The topic of this master project is peoples subjective experiences of social and economic challenges. In that context, I have chosen to discuss the theoretical concept of *social capital*, and its significance for the topic. The research question is: *which significance does social capital have on their experiences of social and economic challenges?* Social capital is often referred to as "bonding" and "bridging" social capital. Bonding social capital is about close, personal relations with other people, often within families and close friends. Bridging social capital is about network outside of the immediate relations people might have. While bonding social capital is important for well-being in the present, bridging capital is important to progress.

This master is based on semi- structured interviews, a research method where an interviewguide is followed, but where the informants are welcome to talk freely within the research questions of the guide. The selection of informants is consisting of two people, and the results of this study can not be generalised to other selections of people. The research method was chosen by the character of the research question: I have aimed for peoples experiences, which I best can reach through qualitative methods and interviews. The research-results will be presented in a chapter under categories which I developed under the process of analyzing the material. The results are regarding the informants experiences within these categories: marital status, family of origin, economic capital, network, parenting and children, health and self esteem. The discussion of the results are presented under the headline *social and economic challenges*, and is about social capitals significance for experiences of social and economic challenges.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven er et resultat av mange timer ved tastaturet og ved bøkene, og har vært en veldig berikende og spennende læringsprosess. Det har tidvis vært blant annet frustrerende og givende, men alle små skritt har ledet fram til oppgaven slik den fremstår i dag. Å skrive masteroppgave kan være et ensomt prosjekt, men jeg har på ingen måte vært alene i denne prosessen. Det er derfor noen personer jeg ønsker å takke for følget.

Først og fremst vil jeg takke informantene mine, da spesielt Samira og Lisa, som ved å dele med seg sine erfaringer har gjort denne oppgaven mulig å gjennomføre. Takk til Erika Gubrium som gjennom mange hyggelige møter gjorde arbeidet rundt intervjuene til utelukkende positive opplevelser. En stor takk til min veileder Steinar Stjernø ved Høgskolen i Oslo og Akershus, for god oppfølging og veiledning fra begynnelse til slutt. Jeg vil takke mine medstudenter for hyggelig samhold, og da spesielt Ingvild Othelie Østerbø for alle støttende og oppmuntrende samtaler. Takk til Rebecca for mye latter og glede i hverdagen vår. Sist, men ikke minst vil jeg takke mine gode venner for interessen dere har vist meg, og da spesielt Liv Inger Engevik, som har fungert som en veileder nummer to, og som gjennom hele studiet har vist en optimisme og tro på dette masterprosjektet. Tusen takk til dere alle sammen.

Oslo, mai 2012

Diana Hansen

Innhold

Sammendrag	2
Abstract.....	3
Forord.....	4
Innhold.....	5
Kapittel 1	6
1 Innledning	6
Kapittel 2	9
2 Fattigdom.....	9
2.1 Definisjoner av begrepet fattigdom	10
2.2 Hvem rammes av fattigdom?	11
Kapittel 3	14
3 Sosial kapital	14
3.1 Bourdieu, Coleman, Putnam	16
3.2 Bånd, broer og lenker	18
3.3 Nettverk.....	19
Kapittel 4	21
4 Metode	21
4.1 Kvalitativ metode.....	22
4.2 Utvalg og metodiske utfordringer	23
4.3 Analyse.....	25
4.4 Validitet	26
4.5 Reliabilitet	27
4.6 Forforståelse og min rolle som forsker.....	29
4.7 Forskningsetiske refleksjoner	30
Kapittel 5	33
5 Resultater	33
5.1 Samira.....	33
5.2 Lisa.....	39
Kapittel 6	45
6 Sosiale og økonomiske utfordringer	45
6.1 Sivil status.....	45
6.2 Opprinnelsesfamilie	48
6.3 Økonomisk kapital.....	50
6.4 Nettverk.....	53
6.5 Foreldrerollen og barna.....	57
6.6 Helse.....	60
6.7 Selvfølelse	63
Kapittel 7	66
7 Oppsummering og avslutning.....	66
7.1 Samira.....	66
7.2 Lisa.....	67
7.3 Studiens funn	68
7.4 Relevans for sosialt arbeid og videre forskning	70
Litteratur	72
Vedlegg 1	79
Vedlegg 2	83

Kapittel 1

1 Innledning

Denne oppgaven har sitt utgangspunkt i prosjektet ”Fattigdom og skam” ved Høgskolen i Oslo. Prosjektet omfatter kvalitative intervjuer av Nav-brukere tilknyttet kvalifiseringsprogrammet og sosialhjelpsmottagere. Oppgavens tema er subjektiv opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer. Jeg har intervjuet personer som var tilknyttet kvalifiseringsprogrammet på daværende tidspunkt. Formålet med kvalifiseringsprogrammet er å bidra til at flere i målgruppen kommer i arbeid. Tilbudet er ment for personer i målgruppen som vurderes å ha en mulighet for å komme i arbeid gjennom en tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging. Alle vil ikke nå målet om å komme i arbeid, men deltagelse i programmet vil likevel kunne bidra til bedret livskvalitet og bedre funksjonsevne. Målgruppen omfatter personer i yrkesaktiv alder med vesentlig nedsatt arbeidsevne, og ingen, eller svært begrensede ytelser i folketrygdloven eller arbeidsmarkedsloven og som er i, eller står i fare for å komme i en passiv situasjon preget av inntektsfattigdom i fare for langtidsfattigdom. Personer i målgruppen vil også ofte ha andre levekårsproblemer av helsemessig og/eller sosial karakter (Ot. Prp. Nr. 70, 2006-2007). Kvalifiseringsprogrammet er et sosialpolitisk tiltak mot forebygging av fattigdom, og er i så måte høyst relevant i forhold til sosialt arbeid.

Fattigdom er et interessant og aktuelt tema i dagens samfunn. Rundt 74 000 barn vokser opp i familier med vedvarende lav inntekt, i følge de siste tallene fra Statistisk sentralbyrå.¹ Som enslig forsørger og med lav inntekt opplevdes prosjektet virkelighetsnært og relevant, og av betydning for meg personlig. Jeg har kunnet identifisere meg med mine informanter, og deres opplevelser slik de blir presentert og diskutert i oppgaven. Sosialfaglig arbeid handler ofte om økonomi, ressurser og relasjoner. Det er derfor av interesse å finne ut hvordan noen kan oppleve hverdagen med dårlig økonomi, og konsekvenser av dette. I sosialfaglig sammenheng er denne kunnskapen til god nytte, fordi den gir tilgang til personers opplevde erfaringer, noe som er verdifullt å ta med seg i utviklingen og forbedringen av sosialt arbeid.

¹ [http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/stoenadskutt-har-gitt-flere-fattigebarn/\(language\)/nor-NO](http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/stoenadskutt-har-gitt-flere-fattigebarn/(language)/nor-NO) lastet

Det sentrale begrepet for denne oppgaven er *sosial kapital*. Sosial kapital har blitt fellesbetegnelse for ressurser på mikro-, meso- og makronivå (Bø og Schiefloe 2007, 159). Jeg har valgt å skrive om sosial kapital, fordi det er nært knyttet til begreper som ”nettverk” og ”ressurser”, som er sentralt i teorier for sosialt arbeid. Begrepet ”ressurssterk” er vel etablert i vårt ordforråd. Å være ressurssterk i sammenheng med sosial kapital handler om størrelsen og kvaliteten på ens nettverk. Et individs totale situasjon med hensyn til ressurstilgang er avhengig av hele det personlige nettverket. Det personlige nettverket kan, i et ressursperspektiv, være mer eller mindre rikt og allsidig, og mer eller mindre robust (Bø og Schiefloe 2007, 159). Jeg synes det er interessant med koblingen mellom økonomi og det sosiale liv, da forhold ved begge aspekter kan synes å påvirke hverandre og tidvis avhenge av hverandre. Pierre Bourdieu, som er særlig relevant i forhold til kapitalbegrepene som blir gjennomgått i oppgaven, presiserer nettopp dette: de ulike kapitalbegrepene må ses som et begrepssett som virker sammen på et felt, for eksempel i et nærmiljø. Han argumenterer for at kapitalformene er utbyttable og henger sammen: økonomisk kapital er nødvendig for tilgang på sosial kapital av reell verdi og omvendt (Wollebæk og Seggaard 2011, 27). I tilknytning til sosial kapital introduserer jeg begrepene bånd, broer og lenker. Sosial kapital i form av bånd binder folk tett sammen, gir følelse av tilhørighet og bekrefter identitet (Bø og Schiefloe 2007, 189). Bånd er oftest å finne i familiære relasjoner og nære vennskap. Sosial kapital som broer handler om et nettverk utover de nære, ofte familiære båndene. Mens bånd er viktige for å klare seg og broer er viktige for å komme videre, er lenker viktige for å klatre i stiger til personer som befinner seg høyere oppe i rang- og status systemet (Van der Wel m.fl. 2006, 48).

For barnefamilier har det vært en økende andel fattige siden 2001. Forklaringen kan være at vi i de senere årene har blitt stadig mer opptatt av å sørge for at det skal lønne seg å arbeide for personer i yrkesaktiv alder. Arbeidslinja står sterkt i Norge. I familier der foreldrene på tross av dette ikke klarer å få innpass i arbeidslivet blir barna tapere. Det er også økende fattigdomsrate blant innvandrerbefolkningen i Norge. Mitt bidrag til fattigdomsforskningen er en kvalitativ tilnærming til temaet, et innblikk i hvordan fattigdom kan oppleves i dagens Norge, sett i lys av betydningen av sosial kapital.

Denne oppgaven tar for seg en ikke- etnisk norsk mor, og en etnisk norsk mors opplevelser, og er et bidrag til fattigdomsforskningen om barne- og innvandrerfamilier. Problemstillingen for oppgaven er: *hvilken betydning har den sosiale kapitalen hos fattige for deres opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer?* Problemstillingen tar sikte på å få fram erfaringer rundt det å leve med lav inntekt, hvordan dette har direkte innvirkning på menneskers hverdagsliv. I tilknytning til sosialt arbeid er denne kunnskapen til stor nytte, fordi den gir tilgang til personers opplevde erfaringer, noe man bør ta med seg i utviklingen og forbedringen av sosialt arbeid. Det er brukerne som sitter med førstehåndskunnskapen om hvordan ulike sosialpolitiske tiltak virker i praksis.

Kapittel 2

2 Fattigdom

I dette kapittelet følger en *presentasjon av bakgrunnen for temaet fattigdom* sett i norsk sammenheng. Her omtales den politiske målsetningen for fattigdom, definisjon av begrepet levekår og konklusjoner fra studier av levekår, og til slutt en tendens til et skifte i tilnærmingen til fattigdom i norsk forskning. Deretter følger *definisjoner av begrepet fattigdom*. Her omtales et skifte i definisjonsproblematikken, fra en absolutt til en relativ definisjon, med det menes et skifte i tanken om at fattigdom kun baseres på fravær av livsnødvendige midler som mat og medisiner, til en tanke om at fattigdom må ses i sammenheng med det samfunnet man lever i og baseres på andre faktorer enn kun dekning av primærbehov. I den sammenheng presenteres Townsends (1979) relative definisjon av fattigdom der et sosialt aspekt ligger til grunn for definisjonen. Avslutningsvis i det kapittelet sier jeg noe om mitt valg av ståsted innen definisjonsproblematikken knyttet til fattigdomsbegrepet. Videre sier jeg noe om sentrale perspektiver for denne oppgaven, henholdsvis *hvem som rammes av fattigdom*, fattigdom og etnisitet, og fattigdom hos enslige versus par med barn.

Fram mot midten av nittitallet var ikke fattigdom et tema i norsk politikk og samfunnsdebatt. I velferdsmeldingen (St. Meld. Nr. 35, 1994-1995, 12) blir ikke fattigdom nevnt en eneste gang. Målet med de offentlige velferdsordningene er å ”bidra til sosial utjevning og sikre gode levekår for hele befolkningen”. Levekår sier noe om hvordan vi har det, og hva som er viktig for vår velferd. Hvilke områder som blir vektlagt, og hva som oppfattes som gode og dårlige levekår, vil variere over tid og mellom ulike kulturer. Levekår er med andre ord et normativt begrep (St.meld. Nr. 50, 1998-99). Studier av levekår har vist at det eksisterer en sosioøkonomisk skjevfordeling av helse, utdanning, deltagelse i fritidsaktiviteter og politisk aktivitet i befolkningen, og en slik skjevfordeling kan forklares med tilknytning til arbeidslivet og husholdets økonomi. I tillegg er godene systematisk ulikt fordelt, det vil si at vi ser en opphopning av både goder og belastninger. Dette betyr at de som har lav inntekt gjerne også har lav formue, dårligere helse, dårlige boforhold og flere ulemper i arbeidslivet samt lav utdanning (St. Meld. Nr. 6 og 20).

Fattigdom kom på dagsorden på slutten av 1990-tallet, og førte blant annet til den første fattigdomsmeldingen på flere tiår, St.meld. Nr. 6 2002-2003 (Fløtten 2009). I årene etter stortingsmeldingen ble det fokusert på det som kalles konvensjonell fattigdom, det vil si en kvantitativ tilnærming til fenomenet der man har vektlagt å tallfeste data og definere hva fattigdom er og betyr. I senere tid har man vært mer opptatt av den subjektive opplevelsen rundt fattigdom (Underlid 2005).

2.1 Definisjoner av begrepet fattigdom

”Gjenoppdagelsen” av fattigdom kom med endringer rundt definisjonen av hva fattigdom er. Det ble snakk om fattigdom som relativ, det vil si fattigdom sett i forhold til levestandarden i det aktuelle samfunnet, der man tidligere hadde snakket om en absolutt fattigdom som innebærer fravær av mat, drikke, bolig og helseoppfølging. Fattigdomsdefinisjonen har dreide seg mot hvilke ressurser som er nødvendige for å sikre at folk kan fungere sosialt (Townsend 1979). Vi ser at det økonomiske perspektivet henger sammen med det sosiale perspektivet, at økonomi i stor grad styrer vårt sosiale liv. En person er fattig dersom vedkommende mangler ressurser til å delta i samfunnets aktiviteter og å opprettholde den levestandarden som er vanlig i dette samfunnet (Townsend 1979, 31). Fattigdom i Norge og vesteuropeiske land kan ikke sidestilles med den fattigdom vi ser i utviklingsland. Det er i forskningslitteraturen bred enighet om at den nærmere definisjonen av fattigdom i større eller mindre grad må være relativ i forhold til situasjonen i det aktuelle landet, og det er umulig å tenke seg et universelt, absolutt og uforanderlig fattigdomsmål (Pedersen 2002). Fattigdomsbegrepet er omdiskutert blant både forskere og politikere. Det er uenighet om hva som skal være selve kjerne i begrepet, hvordan det mer presis skal defineres, og sist, men ikke minst er det uenighet om hva som er gode praktiske indikatorer som kan brukes til å kartlegge fenomenets utbredelse i ulike deler av befolkningen og beskrive endringer over tid (Hansen m.fl. 2008).² ”Med fattigdom forstås at personer har så lav inntekt, eventuelt i kombinasjon med høye nødvendige utgifter i forbindelse med sykdom, funksjonshemming mv., at de over lengre tid ikke får dekket grunnleggende velferdsbehov” (St.meld. Nr. 6).

² <http://www.faf.no/pub/rapp/20060/20060.pdf>, lastet ned 15.03.2012

Jeg velger i denne oppgaven å ikke gå inn i diskusjonene rundt fattigdomsbegreper, men ser det som nyttig i denne sammenheng å snakke om en relativ fattigdomsdefinisjon hvor det sosiale aspektet, slik Townsend definerer det, er tilstede i forståelsen av fenomenet. Fattigdom er et flerdimensjonalt og sammensatt problem, både på samfunnsnivå og individnivå. Å bruke en enkelt definisjon eller indikator for å beskrive fattigdom er derfor ikke optimalt (vedlegg til St.prp. nr. 1, 2006-2007).

2.2 Hvem rammes av fattigdom?

Fattigdom i Norge i dag rammer ikke hele, lett identifiserbare grupper, men enkeltpersoner innenfor et bredt spekter av grupper. I enkelte grupper er det en overrepresentasjon av personer med svært lav inntekt. Dette gjelder blant annet unge enslige, enslige forsørgere, par med små barn og familier med tre eller flere barn, innvandrere, langtidsledige, langtidssyke og sosialhjelpsmottagere (St.meld. Nr. 6, 11). Videre vises det til at barn som har foreldre med lav utdanning eller svak tilknytning til arbeidsmarkedet er særlig utsatt. Det samme gjelder barn som bor med enslig forsørger og barn med innvandrerbakgrunn. Arbeidsledigheten blant ikke-vestlige innvandrere er omtrent tre ganger høyere enn for befolkningen for øvrig, og andelen langtidsledige er økende (Fløtten m.fl. 2012).³

Det er én faktor som er av særlig relevans for diskusjonen i denne oppgaven, og det er betydningen av etnisk bakgrunn. I denne oppgaven møter vi en kvinne med ikke-vestlig etnisk bakgrunn, og en kvinne med etnisk norsk bakgrunn. Det er derfor viktig å se på fattigdom i forhold til etnisitet. Å ha etnisk minoritetsbakgrunn i Norge er ikke et gode når det kommer til tilgang til arbeidsmarkedet. Innvandrere er betydelig mer utsatt for vedvarende økonomisk fattigdom enn befolkningen for øvrig. Etter OECD's målemetode (50% av medianinntekten til et lands befolkning) er hele 8 prosent av innvandrerne langtidsfattige mot 1 prosent av befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Etter EUs målemetode (60 % av medianinntekten) er henholdsvis 19 og 3 prosent i de samme gruppene langtidsfattige. Beregningene av andelen langtidsfattige tar utgangspunkt i summen av årlige inntekter i perioden 1993 til 2007. 17, 15 og 15 prosent av innvandrerne fra henholdsvis Pakistan, Irak og Tyrkia hadde så lav inntekt i perioden 1993-2007 at de ble karakterisert som langtidsfattige.

³ <http://www.faf.no/pub/rapp/20212/20212.pdf>, lastet ned 15.03.2012

De høyeste andelene fattige barn under 13 år lever i hushold med innvandringsbakgrunn fra Pakistan, Irak og Tyrkia. Her opplevde henholdsvis 27, 25 og 23 prosent av barna økonomisk fattigdom i perioden 2005-2007 (Aaberge og Bhuller 2010).⁴ Det kom fram at i takt med økt botid i Norge faller også andelen innvandrere med lavinntekt. For alle innvandrere som bare har bodd i landet i 3 år, hadde 40 prosent vedvarende lavinntekt i 2008. For innvandrere som har bodd i landet fra 4 til 9 år er andelen med lavinntekt 31 prosent, og faller ytterligere til 19 prosent for alle som har bodd i landet i 10 år eller mer. På tross av dette har innvandrere med svært lang botid i Norge, mer enn dobbel så høy andel (8 prosent) med vedvarende lavinntekt enn det man finner i befolkningen generelt. Det er likevel store variasjoner mellom innvandrergruppene, noen grupper har svært høy andel med vedvarende lavinntekt, det gjelder for eksempel innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Irak, Tyrkia og Somalia (Kirkeberg, Epland og Normann 2012).⁵

I tillegg til etnisitet omhandler oppgaven også et annet sentralt fenomen, nemlig det å være enslig forsørger. Som vi skal se videre i denne studien er det å være enslig forsørger en kategori som er hyppig brukt i fattigdomsforskning. Resultater fra undersøkelser gjort av Statistisk sentralbyrå tyder på at en betydelig del enslige forsørgere har det vanskelig økonomisk. I 2008 oppgav 25 prosent at det var svært vanskelig eller vanskelig ”å få endene til å møtes”. Andelen enslige forsørgere som sliter med å få endene til å møtes er nesten seks ganger så høy som blant alle par med barn. Bare 22 prosent av enslige forsørgere sier i 2008 at det er lett eller svært lett å få endene til å møtes. Det er langt lavere andel enn blant alle par med barn, hvor andelen er 43 prosent (Enes 2010).⁶ Når det gjelder materielle goder disponerer enslige forsørgere de mest vanlige tingene i samme grad som resten av befolkningen. 2 prosent disponerer ikke egen pc og 14 prosent disponerer ikke egen bil av økonomiske årsaker. Blant par med barn er det 1 prosent som ikke disponerer egen pc og 2 prosent som ikke disponerer egen bil. For en del enslige forsørgere er den økonomiske situasjonen så vanskelig at de sliter med å få dekket ulike behov. En av fem har ikke råd til en ukes ferie vekk fra hjemmet.

⁴ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_201032/rapp_201032.pdf, lastet ned 20.03.2012

⁵ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekaar/rapp_201208/rapp_201208.pdf

⁶ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekaar/rapp_201003/rapp_201003.pdf, lastet ned 22.03.2012

Blant par med barn gjelder dette 3 prosent. Syv av ti enslige forsørgere var helårs yrkesaktive i 2008. For befolkningen generelt er åtte av ti helårs yrkesaktive. Enslige forsørgere produserte 7,5 heltids månedsverk per år, mens barnefamilier med lav inntekt produserte dobbelt så høyt antall månedsverk. Til sammenligning produserte alle par med barn 18 månedsverk per år (Enes 2010).⁷

⁷ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekaar/rapp_201003/rapp_201003.pdf, lastet ned 22.03.2012

Kapittel 3

3 Sosial kapital

I det følgende kapittelet skriver jeg om *sosial kapital*. Jeg begynner med å si noe om hva sosial kapital er, og hva som ligger i begrepet. Deretter presenterer jeg de tre teoretikerne som i størst grad knyttes til sosialkapital-begrepet, henholdsvis *Bourdieu*, *Coleman* og *Putnam*. Avslutningsvis i kapittelet skriver jeg om de teoretiske begrepene som knyttes til sosial kapital: *bånd*, *broer*, *lenker* og *nettverk*.

Sosial kapital kan forstås som en ressurs i form av sosial tillitt og nettverk (Segaard og Wollebek 2001, 26). Sosial kapital handler om at vi har ressurser i våre sosiale nettverk, som kommer oss til gode når vi trenger dem. Kapitaloppbygging kan skje ved at en er flink til å yte andre omsorg og tjenester, gjennom å besøke folk som er syke eller å delta på dugnader. Når en selv blir syk eller hjelpetrengende, kan en forvente å få omsorg tilbake. I tillegg til den kapitalen vi bygger opp gjennom egen aktivitet, vil mange ha en grunnkapital ved at vi har vokst opp i et lokalsamfunn der våre familier er kjent og respektert, og der medlemmene har tillitt til hverandre (Rønning og Starrin 2009). I sosial kapital inngår tillitt, sosiale normer og deres håndheving, sosiale nettverk preget av gjensidighet, og engasjement for fellesskapets beste. Sosial kapital foreligger på ulike nivå; individ, lokalsamfunn og nasjon.⁸ Kunnskap om fordelene ved sosial kapital er nå vel utforsket, både på mikro og makro nivå. På makro nivå generaliserer tillitt blant befolkningen muligheter for å stå sammen og danne grupper for deltagelse og engasjement i politikk og samfunnsliv. På mikro nivå generaliserer tillitt toleranse og inkludering av ulikhet i lokalsamfunnene (Hooghe og Stolle 2003, min oversettelse). Norge er et klassesdelt land, selv om skillene ikke er like store og tydelige som i mange andre land. Med de senere års fokus på ”den nye fattigdommen” blir det tydelig at også i Norge hvor ønsket om likhet blant folket er stort (Jmf. St. Meld. Nr 35, 1994-1995, 12), ser vi stadig større forskjeller i levekår og levestandard. Forskning tyder på at de samfunnene som preges av størst sosial likhet, lykkes best med å skape samhold og tillitt.

⁸ http://www.forskningsradet.no/no/Publikasjon/Sosial_kapital/1137743006293?lang=no, lastet ned 08.02.2012

Om forskjellene i levestandard blir for stor, synes det vanskeligere for folk å stole på hverandre (Rønning og Starrin 2009, 11). Nordmenn har blitt beskyldt for å være naive, men vi kan også si at vi har en stor grad av sosial tillitt til mennesker rundt oss. I kombinasjon med nettverk utgjør tillitt et samfunns sosiale kapital. Norge skårer konsekvent høyt på alle mål for sosial kapital på samfunnsnivå (Wollebek og Seggaard 2011, 12).

Begrepet sosial kapital defineres og omtales på mange måter. Begrepet er nært beslektet med sosiologiske begreper som sosial integrasjon og solidaritet og har røtter tilbake til flere av sosiologiens klassikere, blant andre Durkheim, Marx og Weber. Av nyere tid er de mest sentrale teoretikerne Pierre Bourdieu, James Coleman og Robert Putnam (Van der Wel m.fl 2006, 46). Innenfor den sosiologiske tradisjonen er Bourdieu en selvsagt referanse til begrepsdannelsen rundt sosial kapital. Bourdieu beskriver reproduksjonen av sosiale relasjoner innenfor ulike områder i samfunnet. Det sosiale nettverket representerer den sosiale kapitalen, i likhet med slekt og venner. I Bourdieus teori avhenger den enkeltes volum av sosial kapital av hvor stort nettverk av relasjoner den enkelte effektivt kan mobilisere (Rønning og Starrin 2009, 138). David Halperns (2005, 4) definisjon av sosial kapital dreier seg om nettverk, normer og sanksjoner. I motsetning til kapitalformer kan vi ikke kontrollere den sosiale kapitalen fritt, fordi den er tilknyttet et nettverk. Vi kan ha opparbeidet kapitalen ved egne aktivitet, men suksessen og bruken er avhengig av nettverket og støtte fra nettverket. Nettverk har normer, verdier og forventninger, og det forutsetter at vi deler. De er uskrevne og må læres. Det kan være vanskelig for folk utenfra å forstå kodene i det aktuelle nettverket. I nettverket finnes det sanksjoner for dem som bryter normene (Rønning og Starrin 2009). Jeg har valgt for denne oppgaven å se på sidene ved sosial kapital som omhandler nettverk, og nettverkets betydning på individnivå, også beskrevet som mikronivå. Individnivå fordi jeg er interessert i informantenes subjektive opplevelse, nettverk fordi oppgaven i stor grad tar for seg nettverkets betydning for deres subjektive opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer. Med nettverk menes her de relasjoner et individ inngår i som er av betydning for hverdagslivet, det vil si de mennesker det omgås og har kontakt med i det daglige.

3.1 Bourdieu, Coleman, Putnam

Bourdieu definerer sosial kapital slik; "...summen av ressurser, faktiske eller virtuelle, som tilkommer et individ eller en gruppe som resultat av å ha et vedvarende nettverk av mer eller mindre institusjonaliserte forbindelser av gjensidig bekjentskap og anerkjennelse" (Bourdieu og Wacquant 1992).⁹ Pierre Bourdieu var den første i vår samtid med en analyse av sosial kapital. Sentralt i Bourdieus forskning er dominans eller over-og under ordening. Det er hans analyser av hvordan klasseskiller opprettholdes og reproduseres i det moderne samfunn på tross av forestillinger om likhet som han er mest kjent for (Prieur m.fl. 2006, 23). Bourdieu så sosial kapital som en av flere kapitalformer, herunder økonomisk kapital, kulturell kapital og symbolsk kapital. Begrepet økonomisk kapital er for Bourdieu det samme som vi bruker i daglig tale- det er forekomst av penger. Økonomisk kapital er de verdier man kan bruke til å bytte til seg materielle goder slik at man med dette oppnår en høyere status i samfunnet. Kulturell kapital er vanskeligere for individet å opparbeide seg enn økonomisk kapital, da den gjerne "arves" fra en generasjon til neste. Kulturell kapital handler for Bourdieu om sosial praksis og sosial reproduksjon av symboler og mening, som han mente læres fra en generasjon til den neste gjennom utdanningssystemene. Det er majoritetskulturen i et samfunn som er førende for hva som blir videreført av symboler og mening (Lin 2001, 14). Bourdieu mente at mennesker til stadighet kjemper om en bedre plass i det sosiale hierarkiet, og at høy kapital bidrar til en plass blant eliten i samfunnet. Den symbolske kapitalen kommer som en "bonus" ved tilstedeværelse av de andre kapitalformene. Symbolsk kapital gir seg til kjenne ved statussymboler, som for eksempel kostbare biler, smykker osv.

Både Bourdieu og Coleman fant at de eksisterende kapitalformene ble for snevre til å analysere menneskers sosiale relasjoner. På 60-tallet utviklet Gary Becker og Theodore Schultz begrepet "human capital", som den første ikke-materielle kapitalformen (Svendsen og Svendsen 2006). Human kapital kan sies å omhandle de sidene ved mennesker som utdanning, kompetanse og ferdigheter.

⁹ http://www.forskningsradet.no/no/Publikasjon/Sosial_kapital/1137743006293?lang=no, lastet ned 08.02.2012

Slik kapital kan ikke direkte omsettes slik økonomisk kapital kan, men de kan knyttes til kapitalformene fordi kompetanse og ferdigheter kan omsettes på arbeidsmarkedet i bytte mot lønn- eller de kan byttes i tjenester som kommer også personen til gode. Bourdieus behandling av begrepet sosial kapital er instrumentell og fokuserer på fordelene et individ får ved å engasjere seg i en sosial gruppe, og på dannelse av slike sosiale grupper med det for øyet å skape disse ressursene (Portes 1998, 3). Sosial kapital deles inn i to komponenter for Bourdieu: den sosiale relasjonen i seg selv som gir individet tilgang til ressursene til de andre medlemmene i gruppen, den andre komponenten er mengden og kvaliteten på disse ressursene (Portes 1998, 3-4). Bourdieus hovedanliggende for sosial kapital er individet og individets fordeler ved å være inkludert i sosiale relasjoner. Den posisjon som aktører har i det sosiale feltet, bestemmes av den totale kapitalen de har, og hvordan de bruker de ulike kapitalene til å fremme sine egne interesser. Bourdieu var mer opptatt av hvordan kapitaltilgangen reproducerer ulikhet, og hvordan den brukes av elitene, enn hvordan kapitaltenkningen kan brukes til å hjelpe svake grupper (Field 2003).

James Coleman (1926-1995) var en amerikansk sosiolog som skrev samtidig som, men uavhengig av Bourdieu. Coleman definerer sosial kapital slik; "...et nyttig sett ressurser som er tilgjengelig for en aktør gjennom hans eller hennes sosiale relasjoner, og bestående av aspekter ved sosial struktur, og som fremmer bestemte handlinger fra aktører-personer eller korporative aktører-innen denne strukturen" (Coleman 1990, 300).¹⁰ Coleman etablerte sosial kapital som et begrep som beskriver egenskaper ved kollektiver- grupper, institusjoner eller hele samfunn. I motsetning til Bourdieus vektlegging av individuell måloppnåelse er Coleman opptatt av sosial kapital som en ressurs som kan bidra til å løse kollektive dilemmaer. Coleman mente gjensidige forpliktelser og forventninger, informasjonskanaler i form av sosiale nettverk og sosiale normer samt effektive sanksjoner utgjorde de tre viktigste elementene i sosial kapital (Wollebæk og Seggaard 2011, 27).

¹⁰ http://www.forskningsradet.no/no/Publikasjon/Sosial_kapital/1137743006293?lang=no, lastet ned 10.02.2012

Robert D. Putnam (1941-) er mest omtalt i forbindelse med begrepet sosial kapital. Han er opptatt av samfunnsnivået, hvor Bourdieu er mer opptatt av individnivået. Putnam ser vedlikehold av sosial kapital i nettverk som samfunnets lim, nær opptil Durkheims forståelse av solidaritet (Rønning og Starring 2009, 23). Putnams definisjon; ”trekk ved sosial organisasjon som tillitt, normer og nettverk, som kan forbedre samfunnets effektivitet ved å lette samordnet handling” (Putnam 1993, 169).¹¹ I denne definisjonen bruker Putnam sosial organisasjon som begrep for sosial samhandling, og han har med betydningen av sosial kapital for samfunnet. En senere definisjon er på mikro nivå og refererer til ”forbindelser mellom individer, sosiale nettverk og normer og tillitt som springer ut fra dem” (Putnam 2001, 19, min oversettelse). Putnams sosial kapital-begrep er sterkt inspirert av Coleman, men han videreførte begrepet ved å tillegge en kulturell komponent i form av tillitt og normer for samarbeid i tillegg til Colemans strukturelle forhold. Likt for dem begge er synet på sosial kapital som et kollektivt anliggende, der Bourdieu var mer opptatt av sosial kapital som et instrument for egen måloppnåelse (Wollebæk og Segard 2011, 27-28).

3.2 Bånd, broer og lenker

I teorien om sosial kapital skilles det gjerne mellom ulike former for sosial kapital. Mye brukt er distinksjonen mellom lukkede og åpne nettverk, også kalt ”bonding” og ”bridging”- bånd og broer. Det var Putnam (2001) som introduserte disse begrepene, men han var ikke den første til å skille mellom ulike former for sosial kapital. Granovetter (1973) bruker ikke begrepet sosial kapital, men skiller mellom svake og sterke bånd. Svake bånd er veldig hjelpsomme for individet når det for eksempel gjelder å få informasjon, for muligheter til deltagelse på forskjellige arenaer og for å få jobb. Sterke bånd, som familie og nære venner, spiller en mer intens og større rolle for et individs emosjonelle og psykiske helse (Halpern 2005, 19.) Sosial kapital i form av bånd binder folk tett sammen, gir følelse av tilhørighet og bekrefter identitet. Slike nettverksstrukturer kan ha opphav i familie, vennskap eller andre samlinger som fungerer ekskluderende i forhold til omverden.

¹¹ http://www.forskningsradet.no/no/Publikasjon/Sosial_kapital/1137743006293?lang=no, lastet ned 10.02.2012

Denne typen sosial kapital er lett mobiliserbar og kan gi deltagerne støtte og bistand når det er påkrevd (Bø og Schiefloe 2007, 189). En annen måte å beskrive bånd på er at det handler om det vi utvikler sammen med andre mennesker som på mange måter er lik oss selv (Rønning og Starrin 2009, 28). Broer går på å lage nettverk med mennesker som er ulike oss selv (Rønning og Starrin 2009, 28). Sosial kapital som broer handler om et nettverk utover de nære ofte familiære båndene. Å knytte kontakter utover familie og nære venner øker en persons sosiale kapital og kan være styrkende for personens tilknytning til nærmiljø og lokalsamfunn. Broer gir tilgang til andre sosiale eller faglige miljøer og kan bidra til kontakt og samhandling mellom ulike grupperinger. Slike nettverk kan for eksempel ha opphav i utdanning, arbeid eller deltagelse i frivillige organisasjoner. Typisk er at de har forholdsvis lave terskler for inkludering og er derfor åpne for nye deltagere. Denne typen sosial kapital er særlig nyttig når det gjelder å innhente informasjon og å finne muligheter for nyskaping. Sett i et samfunnsmessig perspektiv er slike koblinger viktige for å skape kontakt og tillitt mellom ulike grupperinger (Bø og Schiefloe 2007, 189). De svake båndenes spesielle styrke er deres forutsetninger for å bygge broer over barrierer og skape broer mellom ulike grupper og systemer.

Lenker karakteriseres som en spesiell form for sosial kapital som broer, som særlig er opptatt av maktaspektet, og i hvilken grad nettverkene i et lokalsamfunn eller mellom personer knytter forbindelseslinjer mellom de som har makt og ulike ressurser. Innenfor en slik asymmetrisk relasjon bidrar lenker til utvikling av normer om gjensidig respekt og likeverd (Askheim 2009, 73). Svake bånd kan dermed ikke ses som en mindre betydningsfull form for mellommenneskelige bånd, men som en annen, men like verdifull form for relasjon og samspill mellom mennesker (Askheim 2009). Mens bånd er viktige for å klare seg og broer er viktige for å komme videre, er lenker viktige for å klatre i stiger til personer som befinner seg høyere oppe i rang- og status systemet (Van der Wel m.fl. 2006, 48).

3.3 Nettverk.

Jeg legger i oppgaven vekt på sosial kapital som nettverk, og vil i den forbindelse utdype hva som menes med nettverk og sosiale relasjoner.

Et sosialt nettverk er et sett av relativt varige, uformelle relasjoner mellom mennesker. Et nettverk oppstår når flere relasjoner på en eller annen måte er koblet sammen og på det viset knytter mennesker til hverandre. Tilknytningene kan være av ulik karakter, betydning eller styrke, og de kan være av både indirekte og direkte type (Bø og Schiefloe, 2007, 42). Forholdet mellom individ og gruppe er ingen statisk affære, men en konstellasjon som uopphørlig gjennomgår endring (Vetlesen 2009, 19). I motsetning til sosiale posisjoner, som i stor grad er ”satte” med mindre eller inntil det skjer en sosial forandring, er styrken på relasjonelle bånd og tilgang på ressurser i nettverk stadig varierende (Lin 2001, 66). Tendensen i vårt samfunn synes at familiære nettverk i økende grad blir gjenstand for krav og forventninger fra individets side, noe som var ukjent for få generasjoner siden. Individene spør seg: fortjener de andre min lojalitet og hengivenhet? (Vetlesen 2009, 19).

Uttrykket sosiale relasjoner brukes når samhandlingen mellom partene får en viss varighet, stabilitet eller regelmessighet. En viss grad av enighet om relasjonens innhold, gjensidige forventninger, plikter og rettigheter er viktige forutsetninger når vi skal definere hva sosiale relasjoner er. Hvor nært vi plasserer våre sosiale relasjoner er avhengig av relasjonenes karakter og betydning, og av de påvirkninger som endringer i våre liv har på våre relasjoner (Fyran 2005, 35). Sosiale relasjoner er grunnleggende elementer når det gjelder å forstå både den enkeltes sosiale situasjon og samfunnet som helhet. Å tenke nettverk som analytisk redskap er forholdsvis nytt. Med nettverkstenkingen kom et viktig gjennombrudd når det gjelder forståelsen av sosiale relasjoner og deres betydning for enkeltpersoner og for samfunnet. Nettverkstenking bringer inn en systemisk forståelse av relasjonsutvikling, relasjonsvedlikehold, sosialt liv og samspillsprosesser (Bø og Schiefloe, 2007, 26). Flere undersøkelser peker på at det er sammenheng mellom foreldrenes egen kontaktsituasjon med sitt eget nettverk og kvaliteten ved barnas livssituasjon. Hvis foreldrenes eget nettverk er preget av stabilitet, kjærlighet og aksept, kan dette øke evnen til å oppfatte og møte barnas behov slik at de blir bedre foreldre (Fyran 2005, 75).

Kapittel 4

4 Metode

I kapittelet om metode vil jeg si noe om oppgavens metodiske forankring, bakgrunn for forskningsmaterialet, og metodiske perspektiver som er sentrale for denne studien. Oppgavens metodiske forankring belyses gjennom avsnittene *metode* og *kvalitativ metode*, som tar for seg fenomenologi og kvalitativ forskning. Videre sier jeg noe om bakgrunnen for materialet denne oppgaven er bygget på, henholdsvis: *utvalget, metodiske utfordringer i forhold til disse og analyse* av forskningsmaterialet. Til slutt i kapittelet omhandles metodiske perspektiver innenfor *validitet og reliabilitet, forforståelse, min rolle som forsker og forskningsetiske refleksjoner*.

Jeg har utført en kvalitativ studie inspirert av fenomenologisk tenkning. Fenomenologi er en retning innen vitenskapsteoriene som tar sikte på å beskrive og forstå menneskelig opplevelse av et fenomen i enkeltmenneskets hverdag. I min oppgave: forstå menneskelig opplevelse av sosiale og økonomiske utfordringer. Begreper innenfor denne vitenskapsteoretiske retningen er subjektivitet, intensjonalitet og livsverden. Subjektivitet handler om fokuset på individet og dets opplevelser. Intensjonalitet i fenomenologisk sammenheng handler om at vår bevissthet alltid er rettet mot verden, mot objekter, og det er objektene som utgjør vår verden (Svenaues 2005). Mennesket er alltid rettet mot noe. Livsverden er verden slik vi møter den i dagliglivet, og slik den fremtrer i den umiddelbare opplevelse, uavhengig av og forut for alle forklaringer (Kvale 2009, 48). Da fenomenologien på begynnelsen av 1900- tallet fikk fotfeste som filosofisk retning, mente dens tilhengere at filosofien, og da spesielt naturvitenskapen, hadde beveget seg for langt unna mennesket og menneskets oppfatninger av verden. Fenomenologien søkte å returnere til det konkrete, levde og subjektive, til menneskers opplevelser. Når det er snakk om kvalitativ forskning, er fenomenologi et begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes perspektiver, og en forståelse av at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter (Kvale 2009, 45).

4.1 Kvalitativ metode.

Fossaskåret, Fuglestad, Aase (1997) skriver at kvalitative studier ikke fokuserer på individer enkeltvis, men på relasjoner som individene inngår i. Enhetene er de samspill som knytter personer sammen til sosiale systemer. Det er, slik jeg tolker Fossaskåret, Fuglestad og Aase, ikke individer i seg selv man er interessert i, men individers forhold til verden det er en del av. I så måte kan man i kvalitative studier ha et kasus- studie med kun én person, der man er interessert i denne personens forhold til omverdenen. En viktig målsetning ved kvalitative tilnærminger er å oppnå en dypere forståelse av sosiale fenomener. Jo "dypere" vi kommer inn i et fenomen, jo bedre forståelse får vi av omstendighetene. Jeg tolker det slik at målsetningen med kvalitativ metode, som med kvantitativ metode og forskning generelt, er at den skal være sannhetssøkende. Fortolkning har derfor en stor betydning i kvalitativ forskning. Å analysere de sosiale fenomenene, vil være blant de viktigste arbeidsoppgavene i forskningsprosessen.

Jeg har utført kvalitative intervjuer fordi problemstillingen spør etter informantenes opplevelser, beskrivelser og tanker. Formålet med et intervju er å få beskrivende beretninger om hvordan informanten opplever sin egen livssituasjon (Dalen 2004). Gjennom et intervju kan man få en bredere kunnskap om livet til personen, og man har umiddelbare muligheter til oppfølgingsspørsmål som gjør at man kan få et mer utfyllende og sammenhengende svar på et spørsmål. Forskningsintervjuet bygger på dagliglivets samtaler og er en profesjonell samtale, der det konstrueres kunnskap i samspill eller interaksjon mellom intervjueren og den intervjuede (Kvale, 2010, 22). Om samtalen er profesjonell avhenger av om intervjueren har erfaring fra forskningsarbeid og det å intervjuer. Derfor bør en utrent forsker reflektere over hva det vil si å være profesjonell i den rollen man har som intervjuer. Forskeren må i intervjusituasjonen bære to hatter samtidig. På den ene siden skal man etterstrebe en så "naturlig" samtale som mulig, og på den andre siden skal man gjennomføre sin oppgave som forsker på en slik måte at man får tak i den informasjonen man er ute etter. En slik balansegang kan være vanskelig, spesielt for den utrente forsker.

Jeg gjorde intervjuer basert på en semi-strukturert intervjuguide som var utarbeidet med tanke på forskningsspørsmålet og relevant teori, i tilknytning til prosjektet "fattigdom og skam". Et semi-strukturert intervju er verken en åpen samtale, eller en lukket spørreskjemasamtale. Det utføres i overensstemmelse med en intervjuguiden som sirkler inn bestemte temaer, og som kan inneholde forslag til spørsmål (Kvale 2009, 47). Å intervju etter en guide kan være et hjelpemiddel for å holde intervjueren på rett spor.

4.2 Utvalg og metodiske utfordringer

Utvalget i denne studien er hentet fra prosjektet "Fattigdom Og Skam". Gubrium og Lødemel (2011) definerer fattige i denne sammenheng som: de individer som lever i omstendigheter som har resultert i arbeidsledighet og sosial marginalisering, og de individer som har rett på sosialhjelp. Denne relative definisjonen av fattigdom dannet grunnlaget for deres måte å rekruttere individer som opplever fattigdom i Norge til studien. Informantene ble rekruttert fra Nav-kontorer i de aktuelle områdene data skulle innhentes. Gjennom samarbeid med Nav-ansatte ble kontakt mellom prosjektet og informantene opprettet. Av det totale utvalget på tretti personer, har jeg intervjuet fem. Alle fem deltok i kvalifiseringsprogrammet i regi av Nav da jeg intervjuet dem.

"Hilde" (f. 1954) jobbet i administrasjon, før hun var hjemmeværende mor i mange år, og tok seg av sine to barn. "Pouneh" (f. 1960) hadde eget foretak i Iran, kom til Norge i 1997 som politisk flyktning, giftet seg og fikk ett barn, nå enslig. Pouneh har vært i praksis over mange år, men lykkes ikke å få ansettelse selv om hun har gode ferdigheter innen sitt felt. "Fiido" (f. 1982) kom til Norge fra Somalia i 2004, ingen utdanning eller arbeidserfaring fra hjemlandet. Gift og har seks barn, det minste var nyfødt så hun hadde permisjon fra Kvalifiseringsprogrammet. Samira (f. 1974) kom til Norge fra Irak som barn, gift med tre barn, flyttet til hjemlandet for mange år, nå bosatt seg i Norge. Noe erfaring fra servicenæringen. Lisa (f. 1973) enslig med tre barn, ikke gjennomført videregående skole, lite arbeidserfaring, utsatt for vold i ekteskapet. Det er de to siste intervjuene jeg har valgt å fokusere på i denne oppgaven.

Intervjuene med Samira og Lisa var innholdsmessig mer relevante da de svarer bedre på min problemstilling om sosioøkonomiske utfordringer. Disse intervjuene gir også fyldigere beskrivelser av deres opplevelser, i tråd med mine intensjoner om å gå i dybden. Jeg vil i det følgende si noe mer om de to valgte personene som danner grunnlag for denne studien.

Samira kom til Norge da hun var 6 år. Hun lærte seg norsk, gikk på barneskole, ungdomsskole og videregående. Etter videregående begynte hun på et nytt studie, men fullførte ikke. Etter dette giftet hun seg og fikk barn. Hun jobbet en stund, mange år, før familien flyttet til hjemlandet og ble der noen år. Deretter returnerte familien til Norge. Samira hadde ikke regnet med at familien skulle bli så lenge i hjemlandet, men det ble slik. Grunnen til hjemreisen var blant annet hennes manns helsetilstand. Etter flere konsultasjoner ble det bestemt at å flytte til hjemlandet kunne være helsebringende for mannen. Samira har savnet kontakten med kulturen og røttene sine etter så mange år i Norge. Det var også ønskelig at barna fikk kontakt med sine røtter og familien i hjemlandet. Likevel ble oppholdet lenger enn Samira hadde sett for seg. I dag går Samira på kvalifiseringsprogrammet, har gjort det siden August 2010. På spørsmål om hvordan hun synes det går svarte hun at det går bra, at det har hjulpet henne mye. For henne som har vært hjemmeværende en stund er det vanskelig å komme ut i jobb. Hun har veldig lyst til å begynne å jobbe, men det er som å møte en stor vegg. Det er vanskelig for henne å få jobb. Hun fortsatte som bruker hos Nav, først gikk hun på sosialkontoret fordi hun ikke hadde jobb og hadde en vanskelig familiesituasjon. Hun sa ikke noe mer spesifikt om familiesituasjonen, men at det er en egen historie.

Lisa er oppvokst på Oslos vestkant. Hun har bodd der nesten hele livet, med unntak av et par år sør i landet. Hun er nå under kvalifiseringsprogrammet, og har vært det siden august 2010. Før hun begynte i programmet fikk hun hjelp fra sosialtjenesten i ett år. Situasjonen i dag er mye bedre, nå går det nesten rundt økonomisk. Lisa har tre barn med sin eksmann, hun er nå alenemor. Hun og barna har opplevd vold i hjemmet, og Lisa sa hun brukte mange år på å komme seg på beina igjen etter alt hun gikk gjennom med en voldelig mann, og på å få hjelp fra riktig instans.

Faren til barna har de ikke hatt kontakt med på en stund, og familien har fått tid til å skape trygghet og bygge seg opp. Hun hadde flere år der hun etter å ha sendt barna i barnehage og skole gikk å la seg igjen, og var bekymret for at hun ikke skulle ha nok energi til å ta seg av dem da de kom hjem. Hun var helt utslitt, hadde ikke selvtillit og trodde ikke hun skulle mestre dagene, etter mange år med psykisk og fysisk mishandling. Nå har hun vært på voksenopplæringen og levert søknad for å bli kvalifisert til yrket hun ønsker å jobbe innen. Dette gleder hun seg over. Hun skal gjennom skolegang og praksis for å oppfylle dette ønsket.

Med en kvalitativ studie med få informanter kan ikke forskningsresultatene generaliseres. Det er heller ikke målet med denne masteroppgaven, men derimot å få et innblikk i enkeltpersoners opplevelser. I tråd med dette er valg av informanter i denne oppgaven plukket ut etter hvilke intervjuer av mine fem som framstod som mest informative, beskrivende, oppriktige og relevante for problemstillingen. En metodisk utfordring for denne oppgaven er å belyse fenomenet bredt gjennom to informanter hvor det er ulike bakgrunnsfaktorer, henholdsvis det å være gift versus det å være enslig, og det å være ikke-etnisk norsk versus det å være etnisk norsk. I den sammenheng er det flere faktorer som spiller inn for mødrenes livssituasjon og deres opplevelser av denne. Etnisitet og sivil status diskuteres på lik linje med de andre områdene som har innvirkning på mødrenes situasjon. På den måten blir de ulike bakgrunnsfaktorene tatt hensyn til i en diskusjon hvor alle faktorer er med og omhandlet. Positivt i den sammenheng er at fenomenet blir belyst fra ulike innfallsvinkler og på tvers av situasjoner.

4.3 Analyse

Fra et fenomenologisk perspektiv kan vi bare forstå verden slik den åpenbarer seg for oss. Det er menneskers virkelighet eller rettere sagt deres historier om deres virkelighet som ligger til grunn for all sosialfaglig handling. Hvordan mødrene i denne masteroppgaven opplever sin situasjon er deres opplevelse alene. Min oppgave er å si noe om disse opplevelsene gjennom analyse, fortolkning og diskusjon av funnene. Jeg har valgt en analyseform som fokuserer på meningsinnholdet i tekster fra det innsamlede datamaterialet. Jeg begynte med å dele opp materialet i kategorier.

Kategorisering av data representerer en interaksjon mellom forskerens forståelse og tendenser i materialet (Thagaard 1998, 151). Kategoriene kom fra datamaterialet og fra intervjuguiden. Jeg hadde tjue kategorier til å begynne med. Disse var: bakgrunn, familien, øvrig nettverk, offentlig nettverk, styrke og livsløst, sosioøkonomiske rammer, kultur, skam, foreldrerollen og barna, kvalifiseringsprogrammet, tankemønstre, status, utfordringer, anderledeshet, barnas forståelse av sosioøkonomiske utfordringer, barnefokus, barns opplevelse, fremtidsmål, helse og stress. Kategoriene ble til de nåværende syv kategorier i diskusjonsdelen av oppgaven; sivil status, opprinnelsesfamilie, økonomisk kapital, nettverk, barna og foreldrerollen, helse og selvfølelse. Analyser av kategorier gir grunnlag for å utvikle tolkninger hvor personene er i fokus. Inndelingen i kategorier gjør det mulig å utføre både personsentrerte og temasentrerte analyser (Thagaard 1998, 148). I analysen skal det hentes fram forståelse og fortolkning av personenes opplevelser. Det er nettopp den enkeltes opplevelser jeg er interessert i å få fram i denne masteroppgaven. Jeg ville forstå fenomenene best mulig etter mine forutsetninger, blant dem mine forforståelser, teoretiske kunnskaper, og analyser av materialet. Jeg søkte etter intervjupersonenes meninger om deres opplevelser, eksplisitte og implisitte. Formålet med analysen er å avdekke meningen med spørsmålet, å få fram forutantagelsene som ligger bak, og dermed den implisitte oppfatningen av kvalitativ forskning (Kvale 2009, 198).

4.4 Validitet

Validitet i samfunnsvitenskapene dreier seg om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke. Med denne vide oppfatningen av validitet kan den kvalitative forskningen i prinsippet gi gyldig, vitenskapelig kunnskap (Kvale 2009, 250-251). Dette prosjektet tar sikte på å forstå de utvalgte informantenes livsverden. For å undersøke deres opplevelser må man nødvendigvis snakke med dem, og snakke med dem om temaer som direkte berører det som skal undersøkes. Det forutsettes at samtalen handler om og dekker de temaer som er relevante for å belyse problemstillingen, og at det etableres tillitt mellom intervjuer og informant. I så måte oppfyller metoden kravene til validitet innen samfunnsvitenskapene. Da jeg intervjuet mødrene, passet jeg på å holde meg til temaet for intervjuene.

Når man har en samtale kan den fort skli over i andre temaer som ikke er relevante for forskningen. Jeg lot informantene få snakke fritt innenfor temaene og spørsmålene, og passet på at samtalen holdt seg innenfor rammene til forskningsprosjektet. Begrepene validitet og reliabilitet er utviklet innenfor kvantitativ forskning, og passer derfor ikke så godt for kvalitativ forskning. Det henger blant annet sammen med at man på forhånd ikke har bestemt seg for hva man skal måle (Widerberg 2001). Her vil jeg si meg noe uenig meg Widerberg da man i kvalitativ- som i kvantitativ forskning har en idé om hva som skal ”måles”, selv om det endelige utfallet av forskningsprosjektet kan forandres fra den opprinnelige tanken. I et kvalitativt forskningsintervju, som med alle andre forskningsmetoder, vil man etterstrebe å komme så nær personens virkelighet som mulig. Det vi si å gjengi og forstå den virkeligheten som presenteres så godt det lar seg gjøre, med tanke på forskningens validitet og de etiske hensyn man som forsker må ivareta. Med validitet mener jeg her at forskningsresultatene er riktige, at sitater fremstår slik de ble sagt og ment av intervjuobjektet. Om man skriver om sitater og legger til egen mening vil de vike fra det som faktisk ble sagt. Spesielt i analysearbeidet av et kvalitativt datasett ligger utfordringen i å gjengi sannheter gjennom tolkning. Kvale argumenterer for at validering ikke kun bør begrenses til bestemte stadier i forskningsprosessen, men at validering bør være tilstede fra begynnelse til slutt for å sikre kvaliteten på forskningen (2009, 246).

4.5 Reliabilitet

Kvalitative forskere har lenge måtte forsvare seg mot påstander fra andre som er tilhengere av kvantitativ metode når det gjelder reliabilitet. Et element innen den kvalitative forskningstradisjonen har vært at for at noe skal kunne kalles vitenskapelig må resultater kunne etterprøves og man skal kunne komme fram til samme konklusjoner som først presentert i den aktuelle studien. ”Reliabilitet har med forskningsresultatenes konsistens og troverdighet å gjøre. Reliabilitet behandles ofte i sammenheng med spørsmålet om hvorvidt et resultat kan reproduseres på andre tidspunkter av andre forskere” (Kvale 2009, 250). Denne redegjørelsen omhandler to indikatorer på hva reliabilitet er for noe. For det første at reliabilitet handler om at forskningsresultatene er troverdige.

I stedet for reliabilitet er en i kvalitativ forskning opptatt av dens ”konsistens”, for eksempel til å gi andre forskere anledning til å gå gjennom det innsamlede materialet og eventuelt også gjenta undersøkelsen (Alston og Bowles 1998). Troverdighet er her knyttet til tilnæringsmåten, innsamling, analyse, tolkning og rapportering. Prosessen skal redegjøres grundig for slik at leseren forstår valg som er gjort. Troverdighet sikres gjennom refleksivitet, med det menes at jeg som forsker reflekterer over mitt bidrag til forskningsprosessen. Den andre indikatoren omhandler mulighetene for reproduksjon av forskningsresultatene. Når man forsker på og med mennesker kan man aldri reprodusere forskningsresultater, slik man kan i naturvitenskapen. Ei heller i kvantitative metoder som surveys og eksperiment kan man reprodusere resultater fordi de er gitt av mennesker som til enhver tid vil forholde seg til en sosialt konstruert verden.

Det stilles ofte krav til intervjuerens reliabilitet, men det er sjelden nevnt i samfunnsvitenskapelige intervjuer (Kvale 2009, 192). Intervjuerens reliabilitet omfatter flere områder i forskningen, som under intervjuet, transkriberingen og analyse av dataene. En profesjonell intervjuer vil være bevisst samtaleteknikker som unngår ledende spørsmål og andre formuleringer som kan gjøre at han/hun former intervjuobjektets svar i den retning han/hun ønsker. Som utrent forsker har jeg mindre kunnskap om språklige teknikker og samtaleformer. Dersom mine intervjuer skulle etterprøves av en forsker med mer erfaring ville kanskje intervjuene blitt forskjellige, på grunn av tre årsaker. For det første fordi han/hun har mer kunnskap/erfaring enn meg. For det andre har to personer ulike fremgangsmåter og væremåter, noe som påvirker den relasjonen som skapes mellom intervjueren og den intervjuede. For det tredje vil ethvert kvalitativt intervju være forskjellige selv med de samme deltagende og til nesten samme tidspunkt, fordi et intervju som nevnt er et samarbeid som oppstår der og da.

Man kan ikke reprodusere en relasjon som fant sted til et visst sted og et visst tidspunkt. Når det gjelder intervjuerens reliabilitet i forhold til transkribering og analyse vil forforståelse, refleksivitet, redegjørelse og rapportering spille en rolle.

4.6 Forforståelse og min rolle som forsker.

I mitt masterprosjekt søker jeg å forstå mine informanters opplevelser av å leve med sosiale og økonomiske utfordringer.

Når jeg skal forstå et fenomen, forstår jeg ut fra min forforståelse av fenomenet. Jeg forstår det å leve med sosiale og økonomiske utfordringer ut fra en sosialfaglig bakgrunn, og ut fra egne opplevelser omkring det å være mor og leve med begrensede økonomiske muligheter, med alt det innebærer. Med forforståelse kan vi tenke oss det vi forstår forut for forståelsen, altså det vi bærer med oss inn i møtet med et nytt fenomen, eller i møtet med et menneske. Edmund Husserl (Thomassen 2010, 85) påpeker at ”vi erfarer alltid fra et eller annet perspektiv, vi kan aldri erkjenne verden slik den er i seg selv, uavhengig av oss”.

Mine perspektiver i møte med informantene, slik Husserl skriver, er farget av teorier fra det sosialfaglige feltet spesielt, og fra mine livserfaringer generelt. Da jeg skulle intervju mine informanter hadde jeg på forhånd en kort beskrivelse av informantene som navn, alder, kjønn, antall barn og sivil status. Jeg visste at vi skulle snakke om økonomiske utfordringer, og jeg prøvde å forestille meg hvordan intervjuene kunne arte seg. Jeg hadde en forståelse av situasjonene jeg skulle inn i. Disse gikk på hvordan jeg som intervjuer skulle oppføre meg, hva som ville være greit å si og gjøre, og hva som ikke passer seg i en slik situasjon. For eksempel var det viktig at jeg passet på at samtalene ikke gikk langt ut over forskningstemaene og at informanten følte seg mest mulig avslappet. Videre hadde jeg forforståelser om informantene, at de ville tilpasse seg en ”informant-posisjon” der de ville la meg styre intervjuet og villig svare på spørsmål ettersom de hadde samtykket til å bli intervjuet, hvilket de alle også gjorde. Jeg hadde en forforståelse av at jeg ville møte mennesker som har det vanskelig, og som sitter med vonde opplevelser. Dette stemte også, men jeg var likevel lite forberedt på historiene jeg fikk høre. Slik er det med kvalitative intervjuer, man kan forberede seg til en viss grad, men hvem man møter og hva de har å fortelle må man forholde seg til der og da i situasjonen. Det er som forsker viktig å være reflektert over sine forforståelser fordi de både indirekte og direkte er med i de relasjonene jeg inngår i med informantene. Da jeg analyserte de transkriberte intervjuene mine ble min tolkning påvirket av forforståelsen min. Hvordan ser jeg for eksempel på det å være bruker av Nav?

Hva mener jeg om innvandrere eller det å være alenemor? Ved å reflektere over egne forforståelser kan jeg være mine holdninger bevisst slik at jeg ikke tolker i feil retning basert på egne følelser eller meninger om temaet. Mine refleksjoner skal ikke dekke over tekstens faktiske budskap, men de kan derimot komme frem i diskusjonen av materialet sammen med empirien og teorien for oppgaven.

Den som ønsker å forstå, må ikke på forhånd overlate seg til tilfeldigheten i sin egen formening, for derved så konsekvent og hardnakket som mulig å overhøre tekstens mening. Den som ønsker å forstå en tekst må være villig til å la seg si noe av den... det gjelder å være seg sin egen forutinntatthet bevisst slik at teksten viser seg i sin fremmedhet og dermed får mulighet til å spille sin sannhet ut mot ens egen formening. (Gadamer 1999, 131).

Forforståelse er viktig i denne sammenheng fordi den påvirker min rolle i forskningsprosessen. Videre er den viktig fordi mine informanternes forforståelse i aller høyeste grad påvirker deres opplevelser av egen livssituasjon, og dermed også deres bidrag til forskningen.

4.7 Forskningsetiske refleksjoner

”Etiske problemstillinger preger hele forløpet i en intervjuundersøkelse, og man bør ta hensyn til mulige etiske problemer helt fra begynnelsen av undersøkelsen til den endelige rapporten foreligger” (Kvale 2009, 80). Forskningsprosessen innebærer etiske refleksjoner i alle ledd, fra tematisering til presentasjon av et endelig prosjekt. I rollen som forsker ligger det en maktposisjon som innebærer at man må følge forskningsetiske retningslinjer. Disse retningslinjene har ikke samme funksjon som lover. De er et hjelpemiddel for forskeren selv. De peker på relevante faktorer som forskere skal eller bør ta hensyn til, men som oftest må veies mot hverandre. Likevel er noen av disse prinsippene nedfelt i lovverket, slik at retningslinjer og lovverk overlapper hverandre. For eksempel har forskere taushetsplikt etter § 13 i forvaltningsloven. Jeg vil nevne noen av punktene under forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi som jeg synes er spesielt relevante. Det første er krav om respekt for menneskeverdet. Det er viktig å møte informantene med respekt. Ved å vise aksept, være vennlig og profesjonell, lytte og inkludere i samtalen viser man respekt for vedkommende.

Dette kravet mener jeg er særdeles viktig og bør være det første kravet i møte med mennesker. Dette søkte jeg å etterkomme i alle mine intervju, og mitt inntrykk var at informantene følte seg ivaretatt og åpnet seg for meg. Det andre er krav om å informere dem som skal utforskes. Informantene fikk brev i posten hvor det stod beskrevet hva prosjektet handler om, og hva de vil bli spurt om. Det er presisert at man når som helst kan trekke seg fra forskningen og at all informasjon angående vedkommende vil bli slettet. Det tredje er krav om informert og fritt samtykke. Alle som ble intervjuet mottok og skrev under på et samtykke i god tid før intervjuet fant sted. Jeg tok med det underskrevne samtykket til intervjuet, henviste til det før vi begynte, og spurte om de hadde noe de lurte på i forhold til det eller om de ville lese det en gang til. De var alle fem opptatt av anonymitet, og noen hadde spørsmål om hvor og hvordan intervjuet skulle publiseres.

Det fjerde er krav om respekt for individets private liv og nære relasjoner. Underveis i intervjusituasjonene passet jeg på å være var for hvilke signaler informanten sendte ut. Jeg tok ansvar for at de skulle føle seg så bekvem som mulig i en slik situasjon. Det var mitt ansvar å holde samtalen på en forsvarlig måte, det vil si å for eksempel ikke spørre mer om tema som tydelig var vanskelig for personen. Et eksempel på dette er under intervjuet med Samira der hun ble spurt i forhold til mannen hennes. Jeg tolket kroppsspråket hennes slik at hun ikke ønsket å utbrodere det videre, derfor lot jeg være å stille henne spørsmål videre om det. Vurderingen jeg gjorde representerer et metodisk dilemma. På den ene siden er det snakk om nytteverdien av utdypende svar fra informanten, på den andre siden er det etiske hensyn som må ivaretas. Det ville være til min fordel som forsker å få et utdypende svar angående Samiras familiesituasjon, det ville gitt meg mer informasjon og et tydeligere forskningsmateriale. På den andre siden skal man som forsker være ydmyk for situasjonen man er i, og vise respekt for personen som frivillig har gitt av sin tid for å være med i forskningsprosjektet. Jeg ønsket ikke å sette Samira i en enda mer utleverende posisjon enn den hun var i. Et hvert forskningsprosjekt foreligger på bakgrunn av individuelle valg. Mitt valg om å ikke spørre mer inngående om familiesituasjonen hennes ble gjort på bakgrunn av min intuitive følelse om at hun ikke vil inn på dette temaet.

Valget jeg tok ivaretar respekten for denne personen. Metodiske valg som dette eksempelet bør reflekteres over for å sikre prosjektets reliabilitet, og de etiske sidene ved forskning. Jeg prøvde å vise forståelse for det som ble sagt, og være ydmyk i forhold til at jeg fikk et innblikk i livene deres. Det femte og siste kravet jeg har tatt med, er krav om konfidensialitet. All informasjon ble oppbevart av prosjektleder under koder, slik at personene ikke er gjenkjennelige. Mine fem intervjuer ble oppbevart på min pc, under koder, og lydfilene ble slettet etter de var transkribert. Videre er alle navn, årstall og identifiserbare hendelser og trekk forandret på slik at informantene ikke skal være gjenkjennelige.

Under et intervju er det viktig å være lydhør for informanten, både for det han eller hun sier, men også for det han eller hun uttrykker med kroppsspråk, mimikk og gester. Det er forskerens viktige oppgave å passe på at personen har det så komfortabelt som mulig, og at det er en hyggelig tone mellom oss, tross samtalens til tider vanskelige tema. Jeg har et ansvar for situasjonen, og dette reflekterte jeg over før jeg satte i gang med intervjuene. Man kan anta at noen av de som er under kvalifiseringsprogrammet kan føle seg som en marginalisert gruppe i samfunnet. Bare det å være "utvalgt" til å delta i forskningen forteller dem noe om at de er utenfor "normalen" i samfunnet. Likevel ønsket jeg å få frem disse to informantenes stemmer for å belyse et tabubelagt fenomen. Gjennom beskrivelser og sitater fra mine to informanter søker jeg å utdype fenomenet sosiale og økonomiske utfordringer.

Kapittel 5

5 Resultater

I det følgende kapittelet vil jeg presentere forskningsresultatene mine. De er delt inn under syv kategorier jeg har kommet frem til under analysearbeidet, henholdsvis: sivil status, opprinnelsesfamilie, økonomi, nettverk, foreldrerollen og barna, helse og selvbilde. Teksten skriver seg fra det transkriberte materialet. Det fortelles både gjennom mine og informantenes ord, gjennom en tredjepersons narrativ og direkte sitater. Navnene er pseudonymer, og gjenkjennelige karakteristika er anonymisert. Samira presenteres først, deretter Lisa, i den rekkefølgen de fremstår videre i oppgaven.

5.1 Samira

Sivil status

Samira er gift, men det er hun som har den daglige omsorgen for barna. Hun opplever at det er mye ansvar som ligger på henne, derfor føler hun presset på å komme i jobb så hun kan forsørge barna. Hun forteller at mannen ikke er sykmeldt, men han er uten arbeid. De ikke har hatt det så bra sammen. Han går på norsk-kurs, og betaler for dette ved hjelp av en deltidsjobb han har fått. Hun har tidligere betalt disse kursregningene. Samira snakker ikke velvillig om akkurat familiesituasjonen sin. Sett i sammenheng med det hun sier jevnt ellers i intervjuet, tolker jeg det slik at hun, som Lisa, har opplevd vold i ekteskapet.

”...alle kommer ikke dit med glede (på praksisplassen på krisesenteret), og jeg har jo en lignende situasjon ikke sant, har vært og har det også fortsatt... Sånn som familie, jeg har hoved-omsorg for de tre barna mine så det blir mye..”

Opprinnelsesfamilie

Samira har familie i Norge. Hun har foreldre og søsken som det går bra med. De har jobber og klarer seg bra. På spørsmål om hvordan hun føler i forhold til familien og det å ha lite penger, svarer hun at det ikke føles så fint. Spesielt når hun er sammen med familien.

”Det er ikke så bra da, det føles ikke så fint, i hvert fall når jeg er sammen med dem. Spesielt med familie. Jeg føler jo det at ...at da jeg bodde her så hadde jeg jo egen leilighet, og så solgte vi den når vi dro til Irak så nå ligger jo jeg veldig langt bak i forhold til dem hvis jeg sammenligner.”

Hun fikk bo i foreldrene sitt hus en tid etter familien kom tilbake fra hjemlandet. Denne perioden var spesielt tung for Samira, mannen var i hjemlandet mens hun og barna var her i Norge. Hun er glad for støtten hun fikk i denne perioden ved at hun fikk et sted å være med barna. Samtidig gir hun uttrykk for at situasjonen ikke var den beste. Hun følte at hun trengte seg på med sine barn, og at tiden de bodde der sammen ikke var så enkel. Moren er eldre og ikke ved god helse, og Samira følte hun forstyrret familien.

”At jeg fikk bo der selv om vi forstyrret dem og vi ble forstyrret, barna mine ble forstyrret, og jeg ble forstyrret. Pluss at det var en annen sak med mannen min, og det var mye forstyrrelser, og så hadde jeg barn i barnehagen, og foreldrene mine som ikke har god helsetilstand..”

Samira sier det var en annen sak med mannen. Mer enn dette sier hun ikke. På spørsmål om hva hun synes er vanskeligst med situasjonen hun er i nå, svarer Samira familiesituasjonen og deretter arbeid. Jeg spør om hun snakker med noen i familien sin om situasjonen hennes, om hun får noe støtte fra dem. Hun sier hun snakker med broren sin, men ikke om alt. Hun sier at de ikke snakker om økonomi. Foreldrene vet at hun har lite penger, men det er ikke noe tema. Hun får ikke økonomisk hjelp fra familien, og opplever ikke å få noen annen form for støtte av dem. Videre virker det ikke som at familien har så nære relasjoner til hverandre. Hun sier søsknene hennes har gode jobber og klarer seg bra, men det er alt hun nevner om dem.

Økonomi

Den økonomiske situasjonen, så vel som familiesituasjonen, var bedre da de bodde i hjemlandet. Samira forklarer sine barn at de nå er i den situasjonen at de ikke kan kjøpe slik de gjorde før.

De prøver så langt de kan å kjøpe det meste barna etterspør, men ber dem om å si det som er mest nødvendig, det som for dem er veldig viktig. Samiras eldste er myndig, og han prøver også å få en jobb. Økonomi ser ut til å være en stor belastning for Samira, hun trenger en pause under intervjuet.

”Det er så mye press man får. Noen ganger så tenker jeg at om jeg hadde hatt råd hadde jeg kjøpt det da? kanskje jeg ikke hadde kjøpt det likevel?”

Samira har en del varsler på regningene sine som stresser henne. Hun har noen regninger som skal bli betalt av Nav. Hun leverer dem inn, men så blir de ikke betalt, dette er veldig forstyrrende som Samira selv sier. Hun har prøvd å komme i kontakt med Nav på grunn av dette, men det var vanskelig å komme i kontakt. Da måtte hun til slutt ta fri fra praksisplassen for å reise ned dit og ordne opp. Skolen til sønnen snakket også med henne om at det kom til å bli en oppsigelse på skolefritidsordningen, om hun ikke snart betalte. Samira ble veldig stresset av dette.

”Dere (Nav) må betale for den perioden slik at det ikke blir noe oppsigelse for det var varsel om det. Og så pluss strømregninga, det er veldig forstyrrende ting når man prøver å gjøre det man skal ikke sant...Det er stort men ikke så stort heller. Hvordan du har det, ikke sant. En ting til...så da blir det stort noen ganger.”

Samira er gift, dermed kan vi anta at den eneste stønaden hun får utenom kvalifiseringsstønaden, er barnetrygd og muligens bostøtte. Hennes utbetalinger fra kvalifiseringsprogrammet er familiens hovedinntektskilde. Stønaden er per 01.07.2008 på 140.512 kroner per år. I tillegg gis det et barnetillegg på 27 kroner, 22 dager per måned.¹² Det skal skattes av inntekten.

Nettverk

Samira har ikke mange venner. Fordi hun har vært så lenge borte har det blitt så stor avstand. Hun sier at både dem og hun selv tenker annerledes, men heldigvis er barndommen de delte uforandret.

¹² <http://www.nav.no/83388.cms>. Lastet ned 27.04.2012

Noen av dem er venner helt fra barndommen, men de har familie og de er opptatt av dem, sier Samira videre. Jeg tolker det slik at hun dermed ikke ser dem mye i hverdagen, men mer som sporadisk kontakt.

”Men vi treffes innimellom hvis det er noe fest eller det er noe arrangement ikke sant.”

Samira snakker om venner med samme etniske bakgrunn som henne selv. Vennene har kun reist til hjemlandet på ferier, de har ikke tilbragt flere år der som Samira har gjort. Hun har kontakt med naboene, de hilser og er hyggelige. Hun sier samtidig at hun er mye opptatt, noe jeg tolker som at de ikke har særlig kontakt utenom å hilse og slå av en prat av og til. Jeg spør om det er noen hun har fått litt bedre kontakt med, som hun snakker litt mer med. Hun svarer tvilende, og kommer ikke med noe entydig svar. De har invitert hverandre inn på kaffe, men det har ikke blitt så mye til det. Samira har en veileder på Nav som hun kan snakke med om situasjonen sin. Men hun svarer noe vagt:

”Ja, det kom bare en dag, tenkte du på familiesituasjon? Det blir så mye og jeg hadde møte i dag ikke sant og..”

Hun velger å snakke om noe mer håndfast, blant annet regninger som stresser henne. Samira har ingen andre hjelpetiltak fra det offentlige eller medlemskap i offentlige organisasjoner som hun selv nevner. Den yngste sønnen går i skolefritidsordningen mens hun er i praksis.

Foreldrerollen og barna

Samira ønsker at barna skal ta utdanning, bli gode borgere, og at de hjelper seg selv og andre. Det eldste barnet går på videregående og greier seg fint. Nummer to er hun bekymret for, han lærer norsk via voksenopplæring og minstemann er på barneskolen, og det går forholdsvis greit med han. Bekymringen over barn nummer to er på bakgrunn av at den andre ungdommen har kommet i vanlig klasse og det har ikke han. Alle barna kom samtidig til Norge, mens han har havnet på en annen skole. Og da mobber de hverandre når de er hjemme.

Samira sier at barnas skolegang har vært et styr. Hun er bekymret for det minste barnet også, fordi han har språkvansker. Det eldste barnet går det bra med, han er på riktig spor, men han som går i barneskolen har det vanskelig. Han mestrer ikke språket slik de fleste andre barna på skolen gjør. Samira har vært i møter med skolen, og de har konkludert med at det er språket som hindrer han i å følge med faglig. Han har problemer med leksene, sitter ikke rolig, og har noen talefeil. Dette gjør at han blir mobbet i klassen. Samira prøver så godt hun kan å følge opp hjemme, og gutten får oppfølging av en logoped. Samira sier gutten er mye lei seg, og klager over vondt i magen, derfor er hun bekymret. Hun prøver å sette grenser, han må gjøre lekser. Læreren hans sier at han forstår leksene, men han orker ikke. Samira lurte på hvorfor han ikke orker. Ellers er gutten sosial, og han har fått et sosialt nettverk ifølge Samira. Hun snakker med andre foreldre om hvordan de gjør det med lekselesing med deres barn.

”Dani, han heter det, han blir det ekstra mye med, så når jeg kommer hjem fra jobben så må jeg sitte med han og så får jeg oppsigelsesvarsel på strømmen, og da blir jeg sånn aaaahh... da sier jeg at jeg orker ikke lekser i dag gutten min...”

Samira sier at hun prøver å følge opp alle tre, men at det ikke er lett. Barna opplever mye ytre press på materielle ting, og innimellom synes hun det blir mye.

”De skjønner det, de er flinke, men jeg må skjønne det jeg og. Men jeg er jo mor og selv om de skjønner det så er det jo litt vanskelig likevel.”

Samira synes det noen ganger er vanskelig med kjøpepresset. Barna forteller om hva de andre barna har.

”Vet du hva, jeg kan ikke tenke meg å ha sånn” sier han, fordi han ser at vi ikke kan ha sånt, så sier han: men jeg synes ikke det er noe bra at små barn skal ha det. Jeg vil ikke ha, men jeg vet jo at det er fristende...ikke sant. Så da er det litt vanskelig, da blir det vanskelig for meg. For jeg forstår jo at... det er snilt av dem å si det.”

Helse

Samira har erfaring fra arbeid i butikk og jeg spør henne om hun kan tenke seg å jobbe med det igjen. Da svarer hun at hun har dårlige skuldre, så det er vanskelig for henne å sitte stille bak et kasseapparat. Hun tror ikke det ville gått bra. Hun har også plager i nakken. Hun sier hun ikke vil fokusere på det, hun vil være opplagt, og klare å jobbe. Praksisjobben på krisesenteret sier hun går veldig bra, hun blir ikke så veldig sliten etter en arbeidsdag der, fordi det er varierende oppgaver og ikke bare sitte stille. Hun gjør alle oppgaver der som hun blir spurt om. Samira synes hun passer til det arbeidet. Fysisk helse kan i Samiras tilfelle skape større avstand til arbeidslivet fordi det er en del jobber hun ikke kan ta. Spenninger i rygg og nakke kan typisk komme av stress og bekymringer, dermed er hun inne i en ond sirkel der mangel på arbeid fører til psykiske belastninger som fører til fysiologiske symptomer som igjen fører til vansker med å komme ut i arbeidslivet. Slik Samira forteller om situasjonen sin framstår hun for meg som svært alene om å opprettholde husholdningen, og å ta vare på seg selv og barna. Mødre som står i en slik situasjon har ikke "tid" til å være syk, fordi de ikke har noen å overlate ansvaret til om de selv skulle være fraværende for en periode. Samira forteller om dette indirekte:

"Jeg prøver å stå på, jeg har vært på besøk, eller ligget på sykehuset da, vært der noen dager, men jeg vil ikke så mye til leger for jeg vil unngå det og heller komme meg ut i arbeid og klare det selv (kremter) ikke sant, så... men kroppen merker jo det uten at jeg vil det ikke sant."

Samira er engstelig for egen helse. Hun prøver å ignorere kroppens signaler. Hun snufser og sier at hun vil gjerne komme ut i arbeid, kanskje det går bedre da. Samira er gjennomgående lite eksplisitt under intervjuet. Samtidig kommer det for meg tydelig fram at hun opplever seg som alene i verden, alt faller på henne. Hun har vært innlagt på sykehus, men hun prøver å unngå legehjelp fordi hun kjenner på presset ved å være (alene) forsørger.

Selvfølelse

Samira sier det er vanskelig å få jobb, men at det virker ekstra vanskelig for henne.

” Ja, det virker veldig vanskelig å få jobb, men det virker veldig vanskelig for meg.”

Jeg sa at det er et skritt i riktig retning (å få arbeid) om man har vilje og et ønske.

” Ja, jeg håper jeg har litt vilje (svak latter)...ja det veldig viktig, det er veldig viktig. Jeg blir veldig... ja, jeg blir veldig deppa.”

5.2 Lisa

Sivil status

Lisa er enslig forsørger, hun bor alene med sine tre barn.

Opprinnelsesfamilie

Lisa har mor, far og to søsken. De bor alle i nærhet til Lisa og barna, og hun opplever at de er en stor støtte for henne. Foreldrene kommer gjerne med matvarer til henne. Søsknene er også der for henne. Den ene broren har det godt økonomisk, og er snill med Lisa. Han gir henne gjerne pengegaver.

” Han er veldig snill med meg da, så i midten av desember kom han til meg med en liten julekonto til meg på fem tusen kroner da, sånn at jeg kunne kjøpe til barna det de ønska seg, og sånn at hele familien kunne få en presang fra meg da, for det har vært mange år uten presanger og det er litt sårt da, så det...”

Den andre broren er mye bortreist, men Lisa føler han er tilgjengelig når hun trenger hans hjelp. Han bidrar blant annet med at barna hennes får oppleve å reise på turer, han tar de med seg på turer til utlandet. Dette sier Lisa er veldig positivt. Det er status blant barna å ha flydd. Det kjennes trygt og godt med familien rundt seg forteller hun. Den ene broren er veldig opptatt i jobbsammenheng, men han stiller uansett opp for Lisa når hun trenger det.

” Det er veldig trygt og godt altså. Broren min har vanvittig mye å gjøre på jobben, men uansett så vet jeg at han er der når jeg trenger han.

Selv om jeg ikke føler at jeg kan ringe og ta hverdagsproblemene med han... men når det er noe så kan jeg gå til han og han er der alltid.”

Hun sier hun ønsker å spare mor og far litt, for de er veldig lei seg for fortiden hennes og alt de har gått gjennom. Moren kommer innom Lisa hver dag for å sjekke om alt står bra til, og tilbyr seg å handle for henne om hun skulle trenge noe. Lisa sier hun virkelig har en familie som stiller opp. Familien disponerer egne hus som de eier, og foreldrenes eiendom ligger i et bedre strøk av byen. Lisa har ikke flere familiemedlemmer hun har kontakt med. Familien til barnas far bor langt unna, og med dem har hun ikke særlig kontakt.

Økonomi

Lisa har slitt med å få økonomien til å gå rundt. Men etter at hun startet på kvalifiseringsprogrammet har det gått bedre. Hun sier det går rette veien. På spørsmål om hvordan økonomien har påvirket henne svarer hun at hun tenker på penger hver dag hele tiden:

"Bare det å ta med seg barna i butikken og hvis man har bare 200 kr da. vi var i butikken og hun minste hadde ønsket seg sånne vitamin bjørner så veldig lenge da ikke sant de koste nesten 80 kr , så da måtte jeg legge tilbake to pakker kjøttdeig da ikke sant og ta den da , og så lage spikersuppe ikke sant? Ja det blir litt sånn. Så i den grad jeg kan handle når ikke dem er med så..."

Økonomien hindrer henne i å være sosial, som for eksempel å gå på kino. Hennes far har satt opp et godt budsjett som hun følger. Hun synes dette hjelper, å ha oversikt over hva som går hvor. Hun har inkasso som hun snart er i mål med å betale tilbake. Hun måtte refinansiere huslånet med hundre og femti tusen kroner for at ikke huset skulle tas fra henne. Inntekten hennes kommer fra utbetalingen fra kvalifiseringsprogrammet, barnetrygd, bostøtte og barnebidrag. Dette er merkbare forskjeller fra da hun gikk på sosialstønad. På spørsmål om utfordringer svarte Lisa at den første utfordringen som står for dør er i sammenheng med et av barnas idrettslag. Laget skal på cup, og det forventes at foreldrene skal bli med og sove på hotell. Dette har ikke Lisa økonomi til, så hun har skrevet en mail om at hun ikke har mulighet til dette.

"Jeg har ikke noe økonomi til å overnatte på hotell også sånne ting det er utfordringen egentlig."

Nettverk.

Lisa har ikke hatt kontakt med venninner i årene som har gått på grunn av forholdet til eksmannen. Etter at mannen flyttet ut har hun ikke hatt kapasitet til å møte venninner, men har hatt nok med seg selv og barna. Nå har hun imidlertid fått kontakt med en tidligere venninne. Denne venninnen er av stor psykisk støtte for Lisa. Hun sier vennskapet gir henne energi. Venninnen skryter av henne og sier at hun skal verdsette det hun har fått gjort av gjøremål, og at alt hun har fått til er positivt.

"Ja, ja og så har jeg... jeg har ikke hatt så mye venninner da, for jeg fikk ikke lov å gå ut og sånt, ikke sant så det ... ja ikke sant. Så har jeg ikke hatt kapasitet til det, jeg har hatt mer enn nok med meg og barna. Men nå har jeg fått veldig god kontakt med en gammel venninne igjen. Rett før jul, så det er kjempehyggelig. Og barna sitter og ser helt fascinert på meg og sier "så rart at du har venninne mamma," (latter) ja, og du ser at de koser seg ikke sant. (Latter) så..."

Lisa har ikke kontakt med naboer, i alle fall ikke noen kontakt som hun opplever som støttende i situasjonen hun er- og har vært i. Lisa har, i motsetning til Samira, mye kontakt med det offentlige. Barnevernet betaler fritidsaktivitetene til barna som har en aktivitet hver. Hun fikk utvidet overgangsstøtten fra Nav med to år, noe som hjalp henne økonomisk.

"Nå har jeg egentlig bare lagt kortene på bordet over alt. For eksempel hos barnevernet og på skolen. Jeg får 12 kinobilletter av rektoren på skolen to ganger i året, og jeg får kulturkort og... sånn at jeg kan gå i teateret med barna, det får jeg fra Nav og så får jeg billetter til svømmehall og ja.."

Barna hennes har gått i barnegruppe hos en offentlig organisasjon for å få hjelp med det dem har opplevd i hjemmet. Lisa får kinobilletter fra skolen, kulturkort fra Nav, og hun har fått dekket årskontingenten av den lokale sportsklubben slik at datteren kunne fortsette i en sport hun liker. Videre har Lisa fått ting hun trenger til hjemmet av den lokale sosialtjenesten.

Foreldrerollen og barna

Lisas eldste datter er 13 år og vil på kino, kafé, shopping og slike ting. Det å kjøpe en bok er det ikke alltid muligheter for, og Lisa foreslår å låne på biblioteket i stedet.

” Se på hun eldste som har fylt tretten år, og skal til byen på kino og sånn.. eller ja.. de er tretten fjorten år, og drar på CC vest og de har jo sånne fine vaner. Å dra på kafe og spise kake og sånn ja ikke sant og... bare å gå å kjøpe seg en bok for eksempel... og jeg sier: kan vi gå på biblioteket? Man kan liksom ikke gjøre alt annerledes enn alle de andre, så det er akkurat der det ligger.”

Det eldste barnet forstår at økonomien er vanskelig. Lisa har tenkt tanken på å flytte til et område som ikke er så preget av det materielle. Men barna trives så godt der de bor. Lisa sier hun holder kommunikasjonen åpen med dem, og at de må si fra hvis de føler presset blir for stort slik at de kan vurdere alternative bosteder. Lisa er nøye på å følge opp barnas lekser. Hun har vært sint på egne foreldre for at de ikke var strengere med skoleoppfølging.

” Jeg tenker jo at jeg burde skjønt ting tidligere i livet, jeg har liksom vært kjempesint på mamma og pappa for at ikke de sa at det var viktig med lekser, at ikke de forlangte at jeg gjorde lekser hver dag . Det er en av de tingene jeg maser mest på hjemme, ingenting skjer før alle har gjort dagens gloser og alt av lekser, alle skal ha en utdanning før jeg slipper taket i hvert fall. Men sånn var det ikke da jeg vokste opp da.”

Lisas eldste har begynt å kritisere moren for at hun ikke tok utdanning og at de ikke har penger. Lisa snakker mye med barna sine, det har hun begynt med de seneste årene. Før ville hun gjerne skjule ting, men nå snakker de åpent. Nå har hun begynt å få mer orden på hverdagene, mer struktur og grensesetting, noe hun selv manglet da hun vokste opp.

”...Ja bare gjemme det og bare kose oss og forlangte ingenting av dem ikke sant så det..., men nå har vi begynt å få mer struktur og være streng, eller gi dem plikter, og ja, hva heter det for noe .. sånn faste rutiner ja... For det er jo noe ikke jeg hadde også, og det har jeg savnet og det tenker jeg er viktig for barn, og det ser jeg dem liker også.”

Hun sier det er utfordrende til tider å stå i de rammene hun har satt. Likevel føler hun at hun lykkes bedre i barneoppdragelsen nå som hun har fått mer selvtillit. Tidligere var det meste preget av tvil, det har vært vinglete perioder i familien. Hun ønsker for barna at de skal kunne ta med seg hver sin venninne på kino og slike ting. Det mellomste barnet er mye med på aktiviteter med en venninne og Lisa føler hun sjeldent kan gjengjelde det. Da kjenner hun at hun kommer til kort. Hun har god kontakt med moren i den familien, og føler at hun blir forstått og at det er greit mellom dem. Om man skal finne på noe som ikke koster penger møter hun likevel på utfordringer, som for eksempel kiosken på stranda om sommeren. Lisa sier at hun ikke tror barna har følt skam, men at det er flaut å kjøre rundt i en gammel lånt bil når det bare er flotte nye biler rundt der de bor. Hun sier de skiller seg ut. En dame i barnehagen unnskyldte seg og sa hun ikke kjente igjen Lisa i ”den der” og pekte på bilen hun kjørte. Det er også mange mødre som ikke hilser på henne.

Selvfølelse

Når det gjelder følelsen av å ha lykkes sier hun at det har hun ikke. Det har til tider vært tyngende å føle at hun ikke har lykkes, men nå tenker hun at hun har tatt et valg, hun kan forbedre situasjonen og at hun er kjempeglad for å ha tatt det valget. Det valget hadde hun ikke turt å ta for et halvt år siden. Da tenkte hun at det var uoverkommelig med to års skole for eksempel. Nå tar hun gjerne de to årene med den økonomien hun har nå.

” Jeg har jo ikke noe god sånn selvtillit da. Begynner å få den tilbake men nå jobber jeg for å få et papir på at jeg har en utdannelse det tenkte jeg det har jeg alltid ønsket meg men aldri fått eller ja.. så det og ja jeg kunne jo ønske selvfølgelig at jeg kunne dra til ”syden” med barna mine og sånne ting men ikke foreløpig. Men klart selvfølelsen er jo ikke ... man føler seg jo ikke like bra som andre som har lykkes.”

Jeg spør Lisa om hennes nyervervede styrke har direkte tilknytning til kvalifiseringsprogrammet, og hun svarer at ja, hun gikk to kurs som handlet om å ta styring over eget liv og de valg man til enhver tid har. Da fikk hun en oppvåkning om at hun faktisk har muligheter og valg, hvor hun tidligere bare hadde "sett ned i gulvet". Dette begynte hun å gruble over hver dag. Hun syntes at nå var det på tide å komme i gang, at hun måtte gjøre noe for egen og barnas del. Hun følte seg moden for å ta imot budskapet som hun sa. Lisa sier at hun har lagt vekk stoltheten. Nå spør hun gjerne om hun kan få halvert kostnadene forskjellige steder. Hun sier hun gjør dette for barnas skyld.

" Men istedenfor å gå ut å si det og si jeg trenger hjelp, jeg har jobbet i mange år, og jeg har betalt masse skatt , jeg føler meg ikke noe skyldig av den grunn, så det var bare skam da."

Jeg lurte på om hun fortsatt føler skam, og da svarer hun at nå vil hun bare hjelpe seg selv og barna, hun vil at de skal ha det så bra som mulig og at hun derfor har lagt skammen på hylla og bare kjører på. Lisa snakket om at terskelen til å oppsøke sosialkontoret var høy.

" Jeg er jo oppdratt til å ikke skulle be om hjelp, dette klarer vi og vi skal ikke involvere andre og vi skal være stolte og skal ikke gi utrykk for at alt ikke er som det er og... det tok mange år før jeg klarte å gi slipp på det. Ja, jeg har liksom tømt sparekontoene nesten til mamma og pappa fordi sosialkontoret skulle vi ikke gå på da, for eksempel, og ikke turte jeg det heller. Men altså ja sånne ting."

Lisa kjenner på de materielle sidene ved å bo i et bedre strøk: " for vi har jo ikke bil engang ikke sant så det.. er veldig merkelig når alle kommer med sånne svære kladeiser av... ikke sant så ...men ja, det er jo mange nyrike der ute, jeg synes det er helt kvalmende nesten."

Kapittel 6

6 Sosiale og økonomiske utfordringer

Sosiale og økonomiske utfordringer er denne oppgavens hovedanliggende. Det følgende kapittelet består av drøfting av oppgavens tema og problemstilling. Jeg vil her diskutere funnene fra forskningsmaterialet mitt som presentert i forrige kapittel. Dette vil jeg gjøre på en slik måte at mine tolkninger og refleksjoner av forskningsmaterialet blir diskutert opp mot relevant sosialfaglig teori, tidligere presentert teori, og aktuell forskning om temaet. Teori om sosial kapital vil her være sentralt. Når det gjelder de teoretiske begrepene bånd, broer og lenker, er det i størst grad bånd og broer som blir benyttet i denne diskusjonen. Både Samira og Lisa synes å ha liten grad av lenker, derfor blir dette mindre relevant i denne sammenheng. Jeg benytter meg av de syv kategoriene vi så fra forrige kapittel: sivil status, opprinnelsesfamilie, økonomi, nettverk, foreldrerollen, helse og selvfølelse. Rekkefølgen på informantene vil være slik vi har sett konsekvent gjennom hele oppgaven, Samira presenteres først, deretter Lisa.

6.1 Sivil status

I løpet av noen tiår har samlivsformer og familiers hverdagspraksiser gjennomgått omfattende endringer (Ellingsæter og Leira 2004, 13). I takt med disse forandringene har også definisjonen på hva ”familie” er forandret seg, fra å snakke om ”familien” i entall, til ”familier” i flertall (Ellingsæter og Leira 2004, 16). Det er i den sammenheng nødvendig for denne studien å redegjøre for hva jeg legger i begrepet ”familie”. Jeg skiller mellom sivil status og opprinnelsesfamilie.

Opprinnelsesfamilien er den familien vi blir født inn i og som består av mor og far og eventuelle søsken. Den valgte familien er den der vi som voksne velger livspartner og danner familie. Jeg vil videre i teksten omtale familiene til Lisa og Samira etter de biologiske relasjonene de har, for eksempel far, bror, datter. Hvem og hva en familie er og gjør synes å være opp til den enkelte å definere for eget liv. Familieinstitusjonen endres over tid, og individuelle aktører bidrar til disse endringene gjennom at de praktiserer familieliv på ulike måter (Ellingsæter og Leira 2004, 16).

Sosial kapital som bånd er gjerne sterkest i nær familie, det være seg ektefelle, samboer, kjæreste, barn, foreldre, søsken og nære venner. Å leve to voksne sammen har en mengde fordeler, også når det gjelder sosial kapital. Begge har gjerne venner, bekjente, kolleger, kontakter og familie. Størrelsen på kontaktnettet blir naturligvis større om man slår sammen to personers nettverk. Å være gift, eller å leve i et stabilt samboerskap gir vanligvis avkastning på den sosiale kapitalen, fordi partnerskap øker mulighetene for sosiale forbindelser. Ekteskap eller samboerskap har positiv effekt på sosiale ressurser (Larring og Stjernø 2010). Å leve i et stabilt forhold gir trygghet og støtte, da man har noen å dele hverdagen med. I Samiras situasjon virker ikke ekteskapet som en buffer mot påkjenninger, kanskje snarere tvert imot, ekteskapet i seg selv byr på utfordringer for henne. Hun opplever at hun står alene i situasjonen som hovedansvarlig for parets felles barn. Når hun sier at hun ser seg selv som hovedansvarlig for barna, gir det grunnlag for å tro at mannen ikke er støttende tilstede, noe som i seg selv kan virke som en belastning for Samira. I den sammenheng kan man spørre seg: bør man skille mellom positiv og negativ sosial kapital? Eller er det slik at alle relasjoner i en persons nettverk er sosial kapital? Sosial kapital er vanligvis, men ikke alltid, en positiv ressurs. I noen situasjoner kan det også være snakk om noe vi kan omtale som negativ sosial kapital (Bø og Schiefloe 2007, 182). I Bø og Schiefloes sammenheng snakkes det om negativ sosial kapital i forhold til gjengdannelse og kriminalitet, men jeg vil bruke begrepet ”negativ sosial kapital” også i denne sammenhengen, hvor nære bånd påvirker individet negativt. Det er i Samiras tilfelle ikke bare snakk om fraværet av ressurser knyttet til sivil status, men det er også snakk om bekymring og belastning. Slik sett har ikke Samira ”null” i sosial kapital, men hun har ”minus”. Om man ser på begrepet ”kapital” er det et begrep som sier noe om størrelse, kvantitet, et gode, et fortrinn. Det er ikke alle nære relasjoner som er positive for helsen. Nære relasjoner til personer som er ustabile, deprimerte eller misbrukere, kan ha skadelig innvirkning på egen psykisk helse (Rønning og Starrin 2009, 36).

I et ekteskap med barn skal man kunne regne med støtte fra partneren, slik at hverdagen er lettere å håndtere. I et ekteskap preget av usikkerhet og ubalanse vil relasjonen dem imellom skape det motsatte av trygghet, ro og forutsigbarhet- altså gir ekteskapet negative ringvirkninger for den sosiale kapitalen.

Som grunnlag for sosial kapital er sterke og forpliktende relasjoner særlig viktige, framfor alt når det gjelder støtte og personlig bistand. Hva slags ressurser relasjonspartnerne rår over er også viktig (Bø og Schiefloe 2007, 185). I tillegg til å ikke gi Samira den emosjonelle støtten hun trenger, har ektemannen heller ikke ressurser i form av arbeid og inntekt. Han har en ”liten deltidsjobb”, men lønnen derfra går til å dekke egne utgifter til kurs, og ikke til familieøkonomien. Han har en fortid med helseplager, der tilstanden ble bedre for så å bli verre. Det er rimelig å anta at plagene han hadde fortsatt kan være et problem i dag. Slik sett kan han også muligens være til belastning og ikke fungere som en ressurs når det gjelder fysiske gjøremål. Utover dette ville ektemannens ressurser være spekulasjoner ettersom Samira var vag i forholdet til å uttale seg om mannen. Hun refererte stadig til en ”vanskelig familiesituasjon”, og med det er det rimelig å anta at ekteskapet som helhet er lite ressursbringende for henne.

Til en viss grad kan man tillegge kultur i debatten om fordeling av oppgaver i hjemmet, og mannen og kvinnens roller. Familiemønsteret blant ikke-vestlige innvandrere i Norge i dag minner på mange måter om det familiemønsteret som var vanlig for 40-50 år siden. Dette gjelder både når de etablerer familie, hvor mange barn de får, og hvordan menn og kvinner organiserer delingen av lønnsarbeid og omsorgsoppgaver (Ellingsæter og Leira 2004, 34). Samira og mannens fordeling av omsorgsarbeidet er i deres tilfelle typisk for gruppen ikke-vestlige innvandrere, det er Samira som har ansvaret for de huslige systemene og det praktiske rundt barna. Det kan synes som at Samira er integrert i det norske samfunnet i større grad enn mannen, slik blir det også tydelig at han ikke fungerer som en ressursperson for henne. Vi kan snakke om ”enkulturasjon”, det vil si en prosess det man tilegner seg en ny kultur og dens koder, språk, roller og normer (Bø og Schiefloe 2007, 118). Mannen har vært lenger i hjemlandet og har dermed muligens opparbeidet en enda større distanse til det norske samfunnet enn det Samira har gjort. I tillegg har Samira deltatt i barnas skolegang og fritid som er store sosialiseringarenaer i vårt samfunn, hvor det stilles krav til deltagelse for både barn og foreldre. Formelle arenaer som barnehage, skole og skolefritidsordningen er ideelle møteplasser for utvikling av uformell sosialisering. Å møte andre foreldre gir ofte en naturlig åpning for å komme i snakk med ukjente, og på den måten utvide sitt sosiale nettverk.

Vi kan tenke oss at Samiras livssituasjon gjør at hun ikke er bedre rustet med sosial kapital knyttet til sivil status enn Lisa som er enslig forsørger. Om Samira har ”minus i kapital” når det gjelder sosial kapital og sivil status, er det rimelig å si at Lisa, som aleneforsørger, har null i sosial kapital knyttet til sivil status. Lisa mangler alle de fordeler det er ved å dele husholdning med en annen voksen, men samtidig har hun ingen ekstra belastning i forhold til en annen voksen slik Samira har. Lisa har derfor et fortrinn ved at hun kan samle sin energi rundt omsorgen for barna og behovet for å komme videre med eget liv i forhold til utdanning og arbeid. Lisa hadde i likhet med Samira en fortid med negativ sosial kapital, og løsrivelsen fra denne situasjonen har gitt henne styrke og vilje til å lykkes med en bedre framtid for henne og barna. Økonomisk sett har også Lisa et fortrinn ved at hun som enslig forsørger får ekstra barnetrygd og barnebidrag, noe Samira ikke får ved å være gift selv om familien samlet sett har den samme inntekten som Lisa, det vil si inntekten fra kvalifiseringsprogrammet. Spissformulert: er det bedre å være lykkelig som én, enn ulykkelig som to? Som vi skal se videre er det ikke nødvendigvis kvantiteten ved sosiale relasjoner som er det viktigste, men kvaliteten ved de relasjoner man har.

6.2 Opprinnelsesfamilie

Å leve med sosiale og økonomiske utfordringer omhandler to aspekter. Det handler om økonomi og det handler om det sosiale liv. Økonomisk kapital er ikke vanskelig å estimere, men den sosiale kapitalen er ikke alltid lett observerbar når man ønsker å se etter den. Å samle et overblikk over en persons nettverk trenger heller ikke være en stor jobb, men sosial kapital handler også om kvalitetene på relasjonene. Faktaopplysninger om mor, far, søster og bror sier ingenting om kvaliteten som ligger i relasjonene. Når jeg spør etter opplevelsene til Samira og Lisa er det for å vite hva de selv legger i sine nettverksbånd. I intervjuet ble de ikke spurt om begrepet sosial kapital, men om familie, slektninger, venner og andre bekjenskaper de måtte ha i sitt nettverk. Familienettverket er den delen av nettverket som har størst betydning for personlighetsutviklingen vår. Måten familien fungerer på er avgjørende for hvordan vi utvikler oss. Ingen andre deler av nettverket har samme innflytelse på utviklingen vår (Fyran 2005, 75). I det følgende skal jeg se på Samira og Lisas størrelse og kvalitet av sosial kapital i deres opprinnelsesfamilie.

Den relasjonelle kapitalen i en familie handler i stor grad om tillitt og gjensidige forpliktelser, som er bygd opp over lang tid. Noen ganger kan det oppstå tillitsbrudd i relasjonene, og det er behov for en tilnærming og fornying av tillitskapitalen når personene kommer i en sårbar situasjon (Rønning og Starrin 2009, 67). Perioden etter hjemkomsten fra hjemlandet var tøff for Samira. Hun befant seg i en sårbar situasjon med eneansvar for fire barn og hadde ikke noe sted å bo. Det er mulig å tenke seg at Samiras situasjon på tidspunktet hun bodde hos sine foreldre var en belastning for foreldrene. Slik Samira opplevde situasjonen-at hun var til bry, kan ha med å gjøre at relasjonene og tilliten mellom Samira og foreldrene og eventuelt søsken ble satt på prøve. Den sosiale kapitalen i Samiras nærmeste familie synes ikke å være solid, og kvaliteten på relasjonene synes å ikke være sterke, slik at de kan fungere som ressurser for Samira. Dermed bærer hun en tung bær på sine skuldre. Samira opplever at hun er alene i sin sårbare situasjon. Ensomhet går ofte sammen med ulike former for ressursmangel. Resultater fra levekårsundersøkelsen (2002) viser blant annet at sammenhengen mellom ensomhet og økonomiske problemer er meget sterk.¹³ Det er imidlertid ikke gitt at dette kan forstås som en årsakssammenheng blant annet fordi personer med dårlig økonomi ofte lever uten en partner, står utenfor arbeidsmarkedet og har dårlig helse (Barstad 2004).¹⁴ Samira synes å treffes av alle tre faktorer, og er dermed i større risiko for opplevelse av ensomhet. Fra feltnotatet jeg skrev etter intervjuet står det: "Det var tydelig at Samira opplever mange utfordringer." Mye henger sammen med det økonomiske i forhold til regninger, ting og utstyr barna hennes ønsker seg, men også dette hun sier med "familiesituasjonen" sin.

Samiras lave sosiale kapital i nære relasjoner er det motsatte i tilfellet med Lisa. Lisa kommer fra et tilsynelatende stabilt foreldrehjem hvor familiemedlemmene støtter hverandre og har god kontakt. Hun beskriver forholdet til broren sin som godt og trygt selv om de ikke har mye kontakt i hverdagen, og at hun føler at hun ikke kan diskutere hverdagsproblemer med han.

¹³ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekar/arkiv/rapp_200220/rapp_200220.pdf

¹⁴ <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>

Hun opplever derimot at om hun virkelig skulle trenge hans hjelp kan hun stole på at han stiller opp for henne og barna. Kvaliteten på mellommenneskelige relasjoner kan måles på en rekke forskjellige måter. For mange er ikke graden av fortrolighet det viktigste, men heller følelsen av nærhet og tillit til at den andre vil stille opp når det virkelig røyner på (Barstad, 2004).¹⁵ Å oppleve at forholdet til opprinnelsesfamilien gir hjelp og støtte er av stor betydning når man er enslig forsørger. Lisa opplever at foreldre og søsken gir henne emosjonell, praktisk og økonomisk støtte, noe som kommer henne og barna til gode i hverdag som i ferier. Lisa har gjenopptatt kontakten med en venninne som også er en støtte i hverdagen. Med henne snakker hun om både gleder og sorger, og opplever å møte forståelse, respekt og anerkjennelse.

6.3 Økonomisk kapital

Økonomi er hovedbekymringen for både Samira og Lisa. Det er hovedsakelig hvordan de skal få pengene til å strekke til som fører til psykisk stress og uro. Samira opplever mye press på å skaffe materielle ting til barna og å få betalt regninger som venter, mens Lisa sier hun tenker penger hver dag og hele tiden. Tidligere forskning viser at Samira og Lisa befinner seg i befolkningsgrupper som er særlig utsatte for vedvarende fattigdom. Dette gjelder blant annet unge enslige, enslige forsørgere, par med små barn og familier med tre eller flere barn, innvandrere, langtidsledige, langtidssyke og sosialhjelpsmottagere (St.meld. nr. 6, s 11). Samira kommer inn under gruppene familier med tre eller flere barn, innvandrere og langtidsledige. Jeg vil også si at hun kommer inn under gruppen enslig forsørger økonomisk sett om vi ser på det faktum at familien kun har hennes inntekt fra kvalifiseringsprogrammet til disposisjon. Lisa kommer inn under gruppene enslig forsørger, familier med tre eller flere barn og langtidsledige. Begge kvinnene kan plasseres i flere av gruppene som er mest utsatt for lavinntekt over tid.

Samira har fullført videregående opplæring, men ikke videre utdanning. Hun begynte en utdanning men da hun fikk barn avsluttet hun studiene. Siden har hun ikke påbegynt flere studier, men har noe arbeidserfaring.

¹⁵ <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>

Samira stiller svakt på arbeidsmarkedet av flere årsaker. Å være innvandrere er i seg selv ingen bonus på arbeidsmarkedet. Mange innvandrere opplever å bli diskriminert og utestengt fra arbeidsfellesskapet. Arbeidsledigheten blant ikke-vestlige innvandrere er omtrent tre ganger høyere enn for befolkningen for øvrig, og andelen langtidsledige er økende (Fløtten m.fl. 2012).¹⁶ Samira har vært borte fra Norge i flere år, noe som hverken styrker tilknytningen til landet, språket eller arbeidsmarkedet. Det tar tid å etablere seg på nytt med alt det innebærer av integrering i skolevesenet, bolig- og arbeidsmarkedet. Det positive for Samiras del er at det synes som at sammen med økt botid i landet synker andelen innvandrere med lavinntekt (Kirkeberg, Epland og Normann 2012).¹⁷ Det vil si at hennes utsikter til en bedre økonomisk situasjon kan øke med tiden. Samira har også den fordel i forhold til andre innvandrere at hun er delvis vokst opp i Norge. Hun har studiekompetanse og snakker bra norsk, dette er klare fortrinn i samfunnet. På den andre siden er det flere faktorer som spiller inn på hennes muligheter for en god økonomi, og det er resultatet av hvordan disse årsaken virker sammen som er bestemmende for i hvilken grad hun lykkes i et liv med økonomisk trygghet. Innvandrere har mer enn dobbel så høy andel med lavinntekt enn resten av befolkningen, og personer fra Irak har igjen svært høy andel av vedvarende lavinntekt (Kirkeberg, Epland og Normann 2012).¹⁸

I tillegg er det rimelig å anta at hun som irakisk kvinne har hatt og har en rolle i hjemmet det hun er den primære omsorgsgiver for barna. Disse tre faktorene, å være innvandrer, å ha vært borte fra Norge over lang tid og å være den primære omsorgsgiver, er alle med på å svekke hennes posisjon som arbeidstaker og gjør at hun ser det som veldig vanskelig å finne jobb. Som mor kan man også bli utsatt for diskriminering under jobbintervju. Mange arbeidsgivere kan ha motforestillinger ved å skulle ansette en mor med flere barn, da det lett kan tenkes at hun kommer til å ha et høyt fravær på grunn av sykdom og annet som man må følge opp når man har barn. Spesielt kanskje om man har flere barn enn ett.

¹⁶ <http://www.fafu.no/pub/rapp/20212/20212.pdf>, lastet ned 15.03.2012

¹⁷ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_ekonomi_levekaar/rapp_201208/rapp_201208.pdf, lastet ned 22.02.2012

¹⁸ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_ekonomi_levekaar/rapp_201208/rapp_201208.pdf, lastet ned 22.02.2012

Om hun da har en mann som til tider er ”utenfor” hjemmet, eller i liten grad bidrar til oppbyggende støtte for Samira, er hun bundet til hjemmet og har dermed færre muligheter til å opparbeide seg et kontaktnett slik at det kan bli lettere for henne å komme i jobb. Granovetter (1973) viser til den avgjørende betydningen av brede bekjentskapsbånd for tilgang til økonomiske ressurser (Wollebæk og Seggaard 2011, 27). Å ha tilgang på nettverk med mange svake bånd ga best resultater på jobbmarkedet (Van der Wel 2006, 49). Dette er et eksempel på Bourdieus påstand om at økonomisk kapital og sosial kapital påvirker hverandre. Samiras manglende nettverk (sosial kapital) minsker sjansene hennes på jobbmarkedet fordi bekjenskaper øker mulighetene for kjennskap til ledige stillinger. Samtidig utgjør hennes økonomiske kapital en begrensning for sosial utfoldelse. Hun sier hun tror at om hun får jobb kan det hjelpe mye. Hun ser jobb som en utvei av situasjonen hun er i, spørsmålet er om helse og sivil status også er temaer som må tas i betraktning for at Samira skal komme seg over kneika.

I alle OECD-land er familier uten arbeid de vanskeligst stilte økonomisk sett. Å være i arbeid er svært viktig for fattige familier og for enslige forsørgere spesielt, derfor er arbeidstiltak sentralt i bekjempelsen mot fattigdom (Sandbæk 2008). En direkte linje til økonomisk kapital er gjennom utdanning og arbeid. At enslige forsørgere som regel har dårligere økonomi enn foreldre som bor to sammen er gitt. Men hva kan årsakene være til at enslige forsørgere, og da spesielt mødre, oftere er arbeidsledige og undersysselsatte? Enslige forsørgere, særlig enslige mødre er i en spesiell situasjon: de er sjeldnere yrkesaktive enn andre mødre, er oftere arbeidsledige og undersysselsatte og har vesentlig dårligere økonomi. Selv om mange enslige mødre klarer seg svært godt er andre utpreget sårbare (Ellingsæter og Leira 2004, 33). Lisa har ikke fullført videregående opplæring, og har dermed ingen utdanning hun kan bruke for å få innpass i arbeidsmarkedet. Hun har liten grad av arbeidserfaring da hun har vært hjemmeværende med tre barn i mange år mens hun bodde sammen med barnas far. Disse årene borte fra arbeidslivet gjør henne til en mindre kvalifisert person på arbeidsmarkedet. Enslige mødre er, som vi så over, sjeldnere yrkesaktive enn befolkningen generelt, men forskjellen er ikke stor: syv av ti enslige forsørgere var helårs yrkesaktive i 2008. For befolkningen generelt var åtte av ti helårs yrkesaktive.

Det ser ut til at årsaken til at enslige forsørgere har dårligere økonomi enn par med barn ikke er at enslige er uten arbeid, men at de bor i hushold med bare én inntekt. Resultatene fra Statistisk Sentralbyrås undersøkelser tyder på at en vesentlig del enslige forsørgere har det økonomisk vanskelig. I 2008 oppgav 25 prosent at det var svært vanskelig eller vanskelig ”å få endene til å møtes”. Andelen enslige forsørgere som sliter med å få endene til å møtes er nesten seks ganger så høy som blant par med barn (Enes 2010).¹⁹

Gjøremål som å gå i butikken oppleves Lisa som en utfordring. Hun har måttet legge fra seg varer til middag da den yngste datteren ønsket seg noe fra matbutikken, og laget ”spikersuppe” til middag isteden. Begrenset økonomi legger hindringer i hverdagen, helt ned til konkrete, praktiske og nødvendige gjøremål og behov. Penger er ikke bare et problem i seg selv, men det fører med seg andre problemer, som muligheter for å være sosial. Lisa opplever at økonomien hindrer henne i å være sosial, som for eksempel å gå på kino. Kulturelle og sosiale opplevelser kan kjøpes for penger, og blir vanskelig der man som enslig forsørger må prioritere de aller mest nødvendige utgiftene som mat og bolig. Med dette for øyet ser vi at sosial kapital avhenger av økonomisk kapital. Bourdieu argumenterer for at kapitalformene er utbyttbare og henger sammen: økonomisk kapital er nødvendig for tilgang på sosial kapital av reell verdi og omvendt (Wollebæk og Seggaard 2011, 27). Det er få sosiale arenaer hvor inngangsbilletten er gratis. Lisas barn går alle i fritidsaktiviteter som hun får dekket av ulike offentlige instanser. Aktiviteter som gir muligheter for både henne og barna til å knytte nye bånd som er av stor betydning for familiens sosiale kapital. Likevel byr aktivitetene på økonomiske utfordringer, fordi det er så mye som faller utenom medlemsgebyrer og utstyr. For eksempel er det turer med håndball-laget som foreldrene må dekke utgiftene til. Har ikke foreldrene penger til dette må barna stå over.

6.4 Nettverk

Den kollektive tankegangen kan synes å ha blitt svekket på veien til det moderne samfunn.

¹⁹ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_ekonomi_levekaar/rapp_201003/rapp_201003.pdf

Mange vil mene at vi har gått veien mot et mer individsentrert samfunn, hvor hver person er sin egen lykkes smed og man i kanskje større grad enn tidligere tenker på egen oppnåelse og vinning i relasjoner man bygger. Individene spør seg; fortjener de andre min lojalitet og hengivenhet? (Vetlesen 2009). Likevel har individer mye å tjene på å være en del av sosiale nettverk. Et sosialt nettverk kan sies å være et sett med relativt varige og uformelle relasjoner mellom mennesker (Bø og Schiefloe, 2007, 42). I dette kapittelet vil jeg diskutere Samira og Lisas nettverkstilknytning, både de uformelle relasjonene de har, og deres tilknytning til det offentlige hjelpeapparatet. Det er under kapittelet om nettverk relevant å snakke om stigma, ettersom å være i en marginalisert situasjon kan føre til at man opplever å bli stigmatisert av andre. Videre er stigma sentralt under nettverksdiskusjonen fordi stigmatisering er en sosial prosess, som utelukkende kan finne sted der mennesker er i interaksjon med hverandre.

Det uformelle nettverket handler her om Samira og Lisas bekjentskaper og kontakter. Nære venner er naturlig å plassere under sosial kapital som bånd, altså sammen med opprinnelsesfamilie, da nettverket handler om sosial kapital som broer. Samira synes å ha flere venner enn Lisa, men hvor Lisa har tett og hyppig kontakt med sin venninne, har Samira mindre kontakt med sine venner. Alle årene i hjemlandet har skapt avstand mellom Samira og vennene, de føler seg ikke lenger så nære etter mange års avstand. Som Samira uttaler det: de treffes en gang i blant når det er fest eller noe arrangement. Jeg får inntrykk av at i hverdagen er det lite kontakt med venner for Samira. I både Samira og Lisas tilfelle er det deres sivile status som har påvirket deres sosiale status. Samiras lange utenlandsopphold har skapt avstand mellom henne og vennene, og Lisas mann holdt henne vekk fra venner og sosialt samvær. Samira er, som Lisa, på hils med naboene, men de er ikke private. Hun sier hun opplever nabolaget som hyggelig, men det bringer henne ikke noe nettverk av betydning. Naboene og Samira har invitert hverandre til te, slik at mulighetene for å treffes er tilstede. Forholdet mellom individ og gruppe er ingen statisk affære, men en konstellasjon som uopphørlig gjennomgår endring (Vetlesen 2009, 19). Med et slikt blikk på sosiale relasjoner ser vi at menneskers muligheter for å knytte bånd og broer alltid vil være i endring og nye dører åpner seg. Styrken på relasjonelle bånd og tilgang på ressurser i nettverk er stadig varierende (Lin 2001, 66).

Lisa har ikke et utpreget godt sosialt nettverk utenfor familien, det vil si hennes foreldre, søsken, barn og venninnen. Det er flere år med isolasjon og et problematisk ekteskap som har holdt henne uten muligheter til å bygge seg et nettverk av venner og bekjente. I tillegg har hun ikke hatt overskudd, men har hatt nok med å ta seg av tre små barn og hjemmet deres. Hva betyr det for de familier og barn som står uten særlig grad av nettverk? Flere undersøkelser peker på at det er sammenheng mellom foreldrenes egen kontaktsituasjon med sitt eget nettverk og kvaliteten ved barnas livssituasjon. Hvis foreldrenes eget nettverk er preget av stabilitet, kjærlighet og aksept, kan dette øke evnen til å oppfatte og møte barnas behov slik at de blir bedre foreldre (Fyran 2005, 75). I tillegg til at støttende sosiale nettverk kan påvirke foreldres omsorgsevne, kan de være berikende i form av delt glede og fellesskap som er positivt for både barn og voksne. Det å ha noen å dele både bekymringer og glede med er viktig for alle mennesker.

Lisa har kontakt med skolen til barna og barnas venners familier. Hun er aktivt med på barnas fritidsaktiviteter, og har ordnet private avtaler slik at for eksempel den ene datteren kan fortsette i en sport som Lisa egentlig ikke hadde råd til å betale for. Hun er på hils med naboer, men de har ingen kontakt utover dette. De er ikke personlig involvert i hverandres liv. Det kan se ut som hennes uformelle nettverk ikke fungerer som broer, det vil si relasjoner som gjør at hun kommer videre fra situasjonen hun er i nå. Men heldigvis for Lisa og barna har hun sterk sosial kapital i form av bånd, noe som gjør at hun daglig har nær og god kontakt med andre mennesker. De fleste langtidsmottagere av sosialhjelp har et stort omfang av bånd til sine nærmeste. Men deres deltagelse i organisasjoner, daglige sosiale aktiviteter og kontakt med naboer er langt lavere enn i befolkningen ellers. Samlet sett har gruppen lav sosial kapital, spesielt lite av sosialt nettverk som kan tilføre dem ressurser de trenger for å komme videre i livet (Van der Wel m.fl. 2006). Dette stemmer i stor grad overens med tilfellet Lisa, som har sterk sosial kapital som bånd, men svak sosial kapital som broer eller lenker. Samira og Lisa har muligheter i framtiden til å skape et større nettverk av både nære og mindre nære relasjoner. I motsetning til biologisk familie er nettverk noe vi i stor grad kan velge eller velge bort, og nettverk kan derfor gi mange flere muligheter for tilknytning enn det familie gir.

I tråd med nye måter å definere ”familier” på, som vist innledningsvis i kapittelet om sivil status, er det i dag større forståelse blant nordmenn for hva vil legger i begrepet ”familie”, og hvem vi inkluderer. Mange velger å inkludere venner i egen oppfatning av familie. Slik sett er nettverk en del av menneskers livsprosesser, foranderlig, og i stor grad viljestyrt.

Lisa har kjent på følelsen av å bli stigmatisert på bakgrunn av sin økonomiske situasjon. Gjennom stigmatisering kommer den klare linken mellom økonomisk og sosial kapital. Når man ikke kan opprettholde den materielle fasaden i et bestemt miljø, kan man komme til å bli stigmatisert av andre i det samme miljøet. I et miljø hvor de fleste har godt med økonomisk, kulturell og sosial kapital, kommer også den symbolske kapitalen godt til syne. Lisa forteller om hendelser der andre mødre, som godt vet hvem hun er, ikke hilser på henne. Det er ikke bare mennesker med synlige fysiske skavanker, psykiske problemer eller uhensiktsmessige adferds- og karaktermessige trekk som opplever stigmatisering. Det kan også knyttes til ens status i samfunnet i alminnelighet (Jacobsen og Kristiansen 2009). At Lisa kjører en gammel og lånt bil har ikke gått ubemerket hen for mange i lokalmiljøet, og hun har fått kommentarer som antyder at bilen ikke er ”god nok” i deres øyne. Nye og dyre biler er tydelige som statussymboler. Et stigma er ifølge Erving Goffman ”en egenskap som er dypt miskrediterende”. Det er en sosial prosess hvor noen menneskers normale sosiale identitet ødelegges som følge av omgivelsenes reaksjon, kategorisering og bedømmelse. Gjennom slike definisjons- eller kategoriseringsprosesser plasseres mennesker som ikke fremviser kulturelt aksepterte egenskaper eller adferds-former i nedvurderende sosiale stereotyper (Goffman, 2009, 20).

Det kan synes som om det offentlige i stor grad er involvert i menneskers private sfære og omvendt. Skillene mellom privat og offentlig er mindre tydelige i dagens samfunn. Et eksempel på dette bamsedagbøkene, hvor barn på barneskoletrinnet skal ha med seg en bamse hjem på besøk hvor bamsen ”forteller” alt den har sett og vært med på i hjemmet til barnet før den går på besøk til neste elev. Samira har, med unntak fra Nav, ikke noe samarbeid med det offentlige. Et tett samarbeid mellom det private og offentlige er tydelig i Lisas tilfelle.

Lisa har søkt alle stønadsordninger som hun har mulighet til å få, for å bedre økonomien og dermed barnas muligheter til å delta i fritidsaktiviteter og lignende. Hun har tett oppfølging av flere offentlige instanser. Det norske sosialhjelpssystemet og barnevernet er organisert slik at mennesker som trenger hjelp må for det første orientere seg om hva som finnes av stønads- og hjelpetiltak, og videre søke om å få denne hjelpen. Denne prosessen kan i seg selv være ganske krevende om man sliten og utmattet etter hverdagens utfordringer. Det å skulle ”hente” hjelp fra det offentlig krever derfor styrke, vilje og pågangsmot. Lisa gikk gjennom en personlig forandring som gjorde at hun fikk tilbake kraften og ønsket om forbedring. Det var denne kraften som fikk henne til å aktivt oppsøke alle tjenestene hun har i dag.

6.5 Foreldrerollen og barna

En betydelig del barn og unge preges av foreldrenes dårlige økonomi. Dårlig økonomi ses gjerne i sammenheng med andre belastende faktorer, som sviktende helse og arbeidsløshet, og er en utfordring spesielt der det er mange barn. På barn og unges arena er det krav om en viss materiell standard. Hvordan oppleves det for barn å ikke kunne imøtekomme kravene? Klær og utstyr er ofte for barn og kanskje unge spesielt symboler på hva som er godtatt eller ikke. Hvordan det oppleves å ikke ha det andre har vil være forskjellig fra barn til barn. Det å leve i sosial og materiell nød i et velferdssamfunn med generelt høy levestandard vil imidlertid ofte oppleves som særlig belastende (St.meld. nr. 6 2002-2003, 5). Samiras barn opplever en del press i sine miljøer, men ovenfor moren prøver de å redusere sine ønsker fordi de vet hvordan den økonomiske situasjonen er og vil derfor skåne henne. Tidligere forskning viser at barn fra Irak er utsatte når det gjelder økonomisk fattigdom, disse omfatter 25 % av irakiske barn i Norge i perioden 2005-2007 (Aaberge og Bhuller 2010).²⁰ Sosiale og økonomiske utfordringer kan utgjøre en psykisk belastning for foreldre som ønsker de samme premisene for sine barn som andre barn har. Man kan anta at foreldre som lever med sosioøkonomiske utfordringer opplever et større press i utøvelsen av foreldrerollen.

²⁰ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_201032/rapp_201032pdf, lastet ned 20.03.2012

I en NOVA rapport skriver Thorød (2008) at noen kjemper daglig for å holde seg inne i sitt vennemiljø, andre reduserer ønskene sine og tilpasser seg en tilværelse med færre muligheter, og andre igjen danner egne nettverk med adferd og normer som ikke er allment aksepterte. Her kommer vi inn på fattigdom som en risikofaktor. Barns som begynner å falle utenfor de sosialt aksepterte rammene er i større risiko for å oppsøke kriminelle miljøer, og dermed redusere sjansene sine for et veltilpasset liv. Fattigdom er ikke rettferdig, og for et barn kan det virke uforståelig og sårt at familien faller utenfor ”normalen”. Fattigdom kan altså ses som en risiko for barn og unge. De psykiske konsekvensene kan føre til et liv på siden av samfunnet, og en generelt dårlig fungering. Vi kan dele inn psykososial risiko i tre grupper, individuell, familiær og samfunnsmessig (Borge 2003). I denne sammenhengen er det den familiære risiko som er knyttet til foreldrerollen som er mest relevant. Eksempler på denne type risiko er; mentale eller somatiske helseproblemer, alkoholmisbruk, disharmoniske ekteskap, hyppige alvorlige krangler, mangelfull evne til å oppdra og sette grenser for barna, omsorgssvikt og mishandling (Borge 2003, 51-52).

Samira var da jeg intervjuet henne fortsatt gift med en mann som bringer henne usikkerhet, og dermed kan vi anta at familiesituasjonen er usikker. Dette har igjen ringvirkninger for barna. Risikofaktorer for barna her er da et disharmonisk ekteskap, økonomiske problemer og somatiske helseproblemer. Som vi ser under kapittelet om helse har Samira fysiske plager, sannsynligvis psykosomatiske med utslag i nakke og rygg. Utover definisjonen til Borge (2003) vil jeg også legge til nasjonalitet som risikofaktor for Samira og barna, ettersom deres innvanderstatus har implikasjoner på hverdagen deres. Innvandrerbarn er klart overrepresentert blant barn med vedvarende lavinntekt, men det er store variasjoner avhengig av hvilket opprinnelsesland barna har. Det kan være flere forklaringer på hvorfor nasjonalitet har så mye å si for innvandrerbarnas sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen. For eksempel kan ulik botid i Norge ha betydning for foreldrenes muligheter til å skaffe seg arbeid. Det har i tillegg vist seg at barn som er overrepresentert i lavinntektsgruppen ofte kommer fra land der det er vanlig med store barnegrupper og svak yrkestilknytning blant mødrene (Enes 2009).²¹

²¹ http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekaar/rapp_201003/rapp_201003.pdf

Økonomisk og sosial fattigdom kan påvirke relasjonen mellom foreldre og barn. Det ble i 2005 foretatt en levekårsundersøkelse utført av Statistisk sentralbyrå, hvor det ble kartlagt i hvilken grad det er sammenheng mellom foreldre og barn når det gjelder utdanning, yrke og økonomiske problemer. Der kom det fram at det er en klar sammenheng mellom foreldrenes og barnas utdanningsnivå (Sæther 2009).²² Videre syntes det å være en klar sammenheng at barn som bodde i husholdninger der det var økonomiske problemer under oppveksten også i stor grad har vanskeligheter med økonomien når de er voksne (Sæther 2009, 3). Overføringer av en generasjons karakteristika til den neste kalles sosial arv. Begrepet sosial arv kommer fra sosiologiske analyser av familiers levekår, og deres innflytelse på neste generasjons oppvekstbetingelser (Sørensen 2007). Begrepet er en viktig del av teorier for sosialt arbeid og i det praktiske arbeidet i det sosialfaglige feltet. Sosial arv kan defineres slik:

(...) tilegnelse af viden, holdninger og pærsønlichkeitstræk gennem opvækstmiljøet; barnets overtagelse af forældrenes personlighetstræk og dermed utfoldelsesmuligheder; anvendes hyppig i betydningen negativ social arv, hvor børn viderefører og bliver bærere af forældrenes belastede livs- og reaksjonsmønstre; jf. Mønsterbryder, biologisk arv, kulturell arv. (Ploug 2007, 13).

Heldigvis er det ikke nødvendigvis slik at om et barn er utsatt for risiko vil dets liv og helse stå på spill. Vi kan her snakke om forskjellig alvorlighetsgrad, om det er kronisk eller akutt, om det er samspill med flere risikofaktorer, og ikke minst spiller barnets sårbarhet inn. Risikoen øker om det er snakk om flere faktorer samtidig. Alle barn er sårbare i møte med risiko, men det avhenger av barnets personlighet og temperament, som har noe å si for hvordan barnet reagerer på omgivelsene. Hvert barn er i gjensidig påvirkning med omgivelsene, og vil også reagere forskjellig på samme type risiko på grunn av deres ulikheter. Risiko kan altså tåles ulikt, alt etter alvorlighetsgrad og individuelle egenskaper ved barnet. Beskyttende mekanismer i miljøet rundt barnet spiller også inn, som for eksempel en sensitiv mor eller en annen signifikant annen som bryr seg om barnet. Nå er heller ikke risikoen i seg selv truende, men de konsekvenser som følger. Det er ikke risikoen i seg selv, men de prosessene og mekanismene den aktiverer (Borge 2003, 46).

²² http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200916/rapp_200916.pdf

Dårlig økonomi er ikke i seg selv en risiko, men det er sannsynlig at dårlig økonomi fører til vedvarende stress for foreldre, som igjen kan påvirke omsorgssituasjonen. Eksempel på dette er Samira som prøver så godt hun kan å følge opp det minste barnets lekselesing, men som på enkelte dager med stress ikke makter å sette seg inn i sønnens lekser fordi hun tenker på regninger som må betales. Økonomien styrer omsorgsevnen.

Lisas eldste barn begynner å få vaner som er dyre i lengden, men som kan sies å tilhøre ungdomskulturen. Å gå på kino, shopping og kafe koster mye penger, i alle fall om det er snakk om daglige turer med venninnene. Økonomi er den store bekymringen for både Samira og Lisa, og spesielt i forhold til barna fordi man som foreldre ikke ønsker at egne barn skal ekskluderes fra det sosiale fellesskapet med jevnaldrende. I et velferdssamfunn hvor de fleste har økonomiske ressurser blir presset hardere for de som ikke har. Sosial kapital synes å være mindre for barn av enslige forsørgere fordi de mangler fordelene ved å bo med den andre av foreldrene, og fordi de oftere flytter som medfører færre og svakere bånd til andre voksne i lokalmiljøet. Denne mangelen er ikke bare årsak, men spiller en stor rolle i utviklingen av en mindre ønsket adferd og manglende utdanning blant barn fra hjem med enslige forsørgere. Den sosiale kapitalen er større i husholdninger med to foreldre, de med færre barn, og de hvor foreldrene har høye forventninger til barna sine. Disse forholdene gjør at foreldrene bruker mer tid på barna sine og fører til en vellykket fremtids-orientering hos barna (Portes 1998, 11).

6.6 Helse

At sosiale bånd i form av sosial støtte, en følelse av samhörighet og samhold har betydning for helsen har blitt dokumentert i en lang rekke studier, og inngår som elementer i mange sosialvitenskapelige og folkehelsevitenskapelige teorier (Starrin 2009, 31). Av alle områdene hvor konsekvensene av sosial kapital er fulgt, er viktigheten av sosial kontakt best dokumentert i sammenheng med helse og tilfredshet (Putnam 2001, 326). Glede eller tilfredshet med livet er sterkt påvirket av personlige relasjoner. Med unntak av genetiske faktorer, noen mennesker virker som de er genetisk programmert til å være lykkeligere enn andre, er tilfredshet med familielivet det som i størst grad påvirker individuell glede og tilfredshet.

Gifte er mer tilfreds enn ugifte, de som har samboer er mer tilfreds enn de som bor alene, og de som er separert er spesielt lite tilfreds. Sosial kapital har positiv effekt på både psykisk og fysisk helse (Halpern 2005). Jeg velger å fokusere på de to under ett i denne drøftingen, ettersom fysiske symptomer kan ha utspring i psykiske årsaker, psykosomatiske sykdommer, og da spesielt innenfor diskusjonen om levekårsproblemer og helse. Kroppen fungerer som en helhet, der psyke og fysikk påvirkes av hverandre. En slik helhetstenkning har blitt mer akseptert i den senere tid, i tråd med at tradisjonell medisin har blitt utfordret av alternative behandlingsmåter. Samira og Lisa har noe til felles. For eksempel er de på omtrent samme alder, de har omtrent samme økonomi og like mange barn. Men de skiller seg fra hverandre med tanke på sosial kapital, både som bånd og broer, og helse.

Samiras sosiale nettverk er både mindre og svakere enn Lisas. Hennes sosiale kapital som bånd er svakere og hennes sosiale kapital som broer er færre enn i tilfellet med Lisa. I tillegg har hun en negativ kapital, i form av et uheldig ekteskap og dets konsekvenser. Som vi så ovenfor er gifte mer tilfreds enn ugifte, men i tilfeller der ekteskapet ikke er trygt og godt er det rimelig å anta at effekten av ekteskap blir det motsatte av tilfredshet. Samira har smerter i rygg og nakke, og er deprimert. Samira har ingen fortrolig samtalepartner, hun snakker ikke fortrolig med familien, og oppgir heller ingen nære venner. Dette stiller Samira i en posisjon der hun er sårbar ovenfor å utvikle depresjon og psykiske problemer, ettersom hun må håndtere alle utfordringer på egenhånd uten støtte fra andre. Det har blitt stadig mer utbredt blant forskere å hevde at nære og trygge relasjoner fungerer som en buffer for at ikke motgang skal føre til alvorlige psykiske lidelser, samt at nære og trygge relasjoner utgjør en viktig ressurs for å håndtere og bearbeide motgang. Mennesker som ikke har tilgang til sosial støtte, har lettere for å bli deprimert over lengre tid enn dem som har slik støtte (Starrin 2009, 36). Dette støttes også fra forskning fra England der det ble funnet at forekomst av depresjon hos kvinner som har opplevd en livskrise reduseres kraftig om de har en nære og fortrolig relasjon i livet sitt (Brown og Harris 1978).

Slik jeg ser Samiras livssituasjon er hun og har vært i en krise der flere faktorer spiller inn. Hun er i en vanskelig situasjon, der helse, ekteskap, foreldrerolle, etnisitet, og kampen om en arbeidsplass påvirker hverandre, og er til store utfordringer for henne. Å være i en slik situasjon uten tilstrekkelig støtte kan gå utover helsen, slik det er tydelig i Samiras tilfelle. Hun har vært lagt inn på sykehus for plagene, men sier hun ikke har tid til behandling. Det ser ut for meg som at hun ikke tar seg selv og egen helse alvorlig nok, hun har vært innlagt på sykehus men ønsker ikke videre oppfølging fordi hun kjenner på ansvaret hun har som forelder og forsørger. Igjen ser vi eksempel på at de ulike formene for kapital til stadighet påvirker hverandre. Økonomisk kapital, eller mangel på den, påvirker Samiras helse i negativ retning. Å være arbeidsledig og forsørger er et tyngende problem for mange og dette kan i stor grad påvirke helsen, både psykisk og fysisk.

Lisas sterke bånd med opprinnelsesfamilien, hennes betydelige kontakt med det offentlige hjelpeapparatet og barnas tilhørighet i lokalsamfunnet gjør at hun opplever støtte og solidaritet, tilhørighet og aksept blant dem hun omgås. Hun er klar over betydningen av disse relasjonene og uttrykker takknemlighet for at de eksisterer. Det å kunne kjenne på takknemlighet kan i seg selv være positivt for å mestre en stresset hverdag. Lisa kjenner på styrken ved å endelig kunne stå på egne ben, og at hun lykkes i foreldrerollen bedre enn før. Samhold og solidaritet gjør det enklere å takle problemer, og fellesskapet ser ut til å fremme helse og motvirke psykisk og fysisk uhelse. Den som tilhører et sosialt fellesskap ser ut til å leve både lykkeligere og lengre (Starrin 2009, 33). Lisa nevner ingen problemer ved egen helse, verken fysisk eller psykisk. Tvert imot fremstår hun som sterk og rask, både ved måten hun beveger seg og hvordan hun uttrykker seg. Hadde intervjuet funnet sted for tre år siden er det godt tenkelig at hun ville framstått på en helt annen måte, men ”den store helomvendingen” i Lisas liv påvirker positivt. Lisa har økonomisk ”back-up” i tilfelle det skulle komme uforutsette økonomiske utfordringer. Hun har familiemedlemmer med økonomisk kapital, som hun vet kan stille opp om hun skulle trenge det. Å vite dette, sier Lisa, gir en trygghet. Denne tryggheten gjør igjen at Lisa ikke trenger å bekymre seg i like stor grad og dermed fritar henne fra psykisk uro. Slik kan vi tenke oss det motsatte i tilfelle med Samira.

Hun har også familiemedlemmer med økonomisk kapital, men dette er kapital som ikke er til rådighet for henne. Hun vet at om det skulle skjære seg på en eller annen måte, som for eksempel ved at hun må være fraværende over en periode, så har hun et stort problem i forhold til barna og det økonomiske. Hun opplever ingen støtte fra familien, heller ikke økonomisk, og vet derfor at hun ikke kan ta seg den ”friheten” ved å være syk og under behandling. Dette kan selvfølgelig gjøre vondt verre, ved at hun kan bli langtids-sykmeldt om kroppen en dag ikke orker mer. Samiras manglende sosiale tilknytning, spesielt i sammenheng med sosial kapital som bånd, gjør at hun befinner seg i en risikosituasjon. Det er i litteraturen om sosial kapital og helse en overbevisning om at fortrolige, nære og personlige relasjoner har positiv effekt på mennesker. Nære og intime relasjoner spesielt har generelt en høy positiv effekt på et individs mentale og fysiske helse og velbefinnende (Halpern 2005, 87).

6.7 Selvfølelse

Samira gav uttrykk av å være svært preget av situasjonen hun er i. Hun smilte, og var imøtekommende, men hadde lav energi, hun virket reservert og ”tung”. Det var tydelig at hun bar mye ansvar på skuldrene sine, og begynte ved et par anledninger å gråte under intervjuet. Det virket som hun så sin egen situasjon som lukket og låst, og viste ikke mye håp til fremtiden. Lisa utstrålte mye positiv energi under intervjuet. Hun og Samira var på to helt forskjellige steder mentalt og følelsesmessig slik jeg tolket de to intervjuene. Der Samira virket veldig langt ”nede”, virket det som Lisa hadde fått øynene opp for en ny verden og nye muligheter. Hennes kroppsspråk og det hun sa stemte overens, og hun var gjennomgående positiv med godt humør og mye humor. Hun fortalte at hun nå klarer å gi uttrykk for behov, både egne og barnas. Hun sier eksplisitt at det er mange muligheter og at hun nå er klar for å gripe dem som er.

Dette er tydelig å se gjennom hennes kontakt med det offentlige. Hun bruker av de ressursene som er tilgjengelige for henne, og hun har overskudd til å orientere seg og finne ut av hvordan hun kan ordne seg best mulig. Jeg ser det slik at Lisas liv har tatt en helomvending etter at mannen forlot familien.

Selvfølelsen påvirkes i stor grad av hva og hvem vi er i kontakt med.

Kjell Underlid (2005) har gjennom en intervjustudie med 25 langtidsmottagere av sosialhjelp skrevet om det psykologiske aspektet ved opplevd fattigdom.

Her beskrives opplevelsene og hvilke konsekvenser fattigdom kan ha; opplevelse av utrygghet, svekket autonomi, sosial devaluering og et truet selvilde. Å ha økonomiske bekymringer kan ha konsekvenser for personens psykiske helse. Utrygghet kan i enkelte tilfeller bli aktivert av hjelpeapparatets konkrete handlinger (Underlid 2005). Samira opplever samarbeidet med Nav til tider som en belastning og kilde til utrygghet, når hun opplever at Nav ikke følger avtaler Samira har med dem. For eksempel i forhold til betaling av strøm og skolefritidsordning, som da Samira får advarsler om oppsigelser på. Å måtte ordne opp i disse problemene i tillegg til de andre utfordringene hun har, gjør at hverdagens kompliseres og oppleves som utrygg. Hun forteller også om et system som er vanskelig å orientere seg i, og hvor det er vanskelig å få tak i egen saksbehandler, da de ”alltid” er på møter eller ikke tilstede. Møte med et lite oversiktlig, komplisert, fragmentert og til dels motstridende hjelpeapparat kan også gi opphav til at man opplever utrygghet (Underlid 2005).

Samira og Lisa opplever begge at de ikke kan skaffe til veie det de trenger til en hver tid, og at dette er problematisk i hverdagen. Barna krever sitt og penger er ofte inngangsbilletten til det meste i vårt samfunn. Når Lisa i matbutikken må velge mellom middag og vitamintilskudd har hun begrenset handlefrihet, noe som påvirker selvfølelsen. Hun snakker om opplevelse av mislykkethet, hun har ikke lykkes som andre når hun ikke fritt kan velge forbruksvarer andre tar for gitt. Opplevelse av svekket autonomi henger sammen med de økonomiske utfordringene. Å kunne gjøre valg i ens eget liv gir opplevelse av frihet. Men frihet til å gjøre hva man vil forutsetter økonomisk frihet. Slik vil mange oppleve seg låst eller fanget i egen situasjon, som kan føre til en følelse av håpløshet (Underlid 2005). Sosial devaluering handler om å bli negativt vurdert av andre. ”For at den enkelte respondenten skal kjenne seg negativt vurdert som fattig, er det ikke tilstrekkelig at andre har en negativ evaluering av fattige som sosial kategori, andre må også ha kjennskap til av vedkommende hører til i denne kategorien” (Underlid 2005, 124.) Sosial status gir seg ofte til kjenne ved det materielle. Klær og fasade er kjennemerker for hvordan vi vurderer andre. Dette er spesielt viktig for barn og ungdom, men også voksne knytter det materielle til identitet. Lisa opplever å bli sosialt devaluert av andre i nærmiljøet. Det er stort press på det materielle der hun og barna bor. Å kjøre en gammel, lånt bil blir tydelig der de fleste har nye, dyre og flere biler. Det sosiale skillet blir stort mellom dem som har og dem som ikke har.

Lisa kjenner på dette, og det påvirker selvfølelsen at hun og barna blir devaluert av andre. Et truet selvbilde eller selvfølelse kan være et resultat av opplevd utrygghet, liten grad av autonomi og å føle seg devaluert av samfunnet. Et lavt selvbilde sannes i det at man sammenligner seg med andre og fokuserer på forskjeller (Underlid 2005).

Kapittel 7

7 Oppsummering og avslutning

Gjennom problemstillingen om hvilken betydning den sosiale kapitalen har hos fattige for deres opplevelser av sosiale og økonomiske utfordringer, har vi sett viktigheten av sosial kapital både som bånd til de nærmeste rundt oss, og sosial kapital som broer, forbindelser til mennesker i nettverket vårt. Denne oppgaven har gitt oss et innblikk i hvordan fattigdom kan oppleves. Det er her viktig å presisere at Samira og Lisas opplevelser ikke nødvendigvis kan si noe om hvordan andre i lignende situasjoner opplever det, da resultatene fra denne studien ikke er generaliserbare. Forskningsresultatene er subjektive, men er likevel betydningsfulle for alle profesjoner som er berørt av temaet fattigdom, fordi de gir en unik mulighet til økt kunnskap om personers levde erfaringer med fattigdom. Størrelsen på denne oppgaven tatt i betraktning, angår kunnskapen som er presentert i denne studien både praksis- og forskningsfeltet. Min intensjon med oppgaven har vært å belyse opplevelser knyttet til opplevd fattigdom, slik at forskning om fattigdom også i større grad fokuserer på en subjektiv tilnærming, som kan bidra til en bedre forståelse av brukere i det sosiale hjelpesystemet.

7.1 Samira

Når det gjelder sivil status har Samira negativ sosial kapital i form av bånd. Hun er i et ekteskap som ikke er ressursbringende, men tvert i mot til belastning for henne. Et vanskelig ekteskap kompliserer mye, og fører til at de andre utfordringene hun har forsterkes. I tillegg er Samiras sosiale kapital som bånd svak i tilknytning til opprinnelsesfamilie. Hun opplever å ikke motta noen form for støtte fra opprinnelsesfamilien. Samira opplever at hun er alene i situasjonen, noe som i stor grad kan føre til ensomhet. Hennes to hovedbekymringer er økonomi og ”familiesituasjonen”. Økonomisk bekymring for Samira fører til psykisk stress og uro. Hun kommer inn under befolkningsgrupper som er særlig utsatt for fattigdom, henholdsvis: familier med tre eller flere barn, innvandrerfamilier og langtidsledige. Samira har fullført videregående skole, men har liten arbeidserfaring. I tillegg er det flere faktorer som gjør at hennes tilknytning til arbeidsmarkedet er dårlig.

Hun er innvandrers, noe som ofte fører til diskriminering i arbeidslivet. Hun har vært borte fra Norge i mange år, slik at tilknytning til blant annet landet og språket er blitt svekket, og hun har vært hjemmeværende i mange år. Dette utenlandsoppholdet svekket også hennes relasjoner til vennene hun har i Norge. Hun har venner, men ikke som hun ser ofte, eller som fungerer som støtte for henne. Kvalitet i relasjoner er viktigere enn kvantitet. Samira gir inntrykk av at hun har en del venner, men at de sjeldent ses, da de er opptatt med sitt. Den psykiske avstanden mellom Samira og vennene er med på at hun i liten grad er utstyrt med sosial kapital om broer. Hun har lite nettverk rundt seg, i alle fall nettverk som har en personlig innvirkning på hennes situasjon. Barna til Samira opplever en del materielt press fra sine miljøer. Dette legger også et press på Samiras utøvelse av foreldrerollen. Fattigdom kan være en risiko for barn og ungdom. Et vanskelig ekteskap kan gi ringvirkninger for barna, da familiesituasjonen som helhet påvirkes av foreldrenes samliv. Det blir vanskelig for Samira å fungere optimalt som mor når hun sliter med ekteskapet i tillegg til de andre bekymringene hun har. Videre kan økonomisk og sosial fattigdom påvirke relasjonene mellom foreldre og barn, i det som omtales som sosial arv. Samira sier hun er deprimert. Hennes negative kapital, svake bånd til opprinnelsesfamilien og ingen nær tilknytning til venner gjør henne sårbar for å utvikle psykiske problemer og depresjoner. Samiras livssituasjon er preget av flere faktorer som påvirker hverandre. Ekteskap, opprinnelsesfamilie, etnisk bakgrunn, økonomi, tilknytning til arbeidsmarked, foreldrerolle og helse er alle faktorer som gjør at Samira opplever å ha det vanskelig. Sosial kapital spiller inn på de ovennevnte faktorene, og påvirker en persons oppfatning av eget liv i enten positiv eller negativ retning. I Samiras tilfelle ser vi at manglende, og tidvis negativ, sosial kapital er utslagsgivende på alle områdene, og resulterer i hennes depresjon, fysiske plager og opplevelse av ensomhet og isolasjon, samt et generelt vanskelig liv.

7.2 Lisa

Lisa har som enslig ”null” i sosial kapital som bånd i kategorien sivil status. Dette gjør at hun mangler de fordeler (og ulemper?) et parforhold bringer. Jeg skriver ulemper fordi vi som i eksempelet med Samira har sett at parforhold også kan være til hinder for personlig tilfredshet.

Lisa har nære og sterke relasjoner til opprinnelsesfamilien. Her opplever hun hjelp og støtte, både emosjonelt, praktisk og økonomisk. I tillegg har hun en nær venninne, som hun deler gleder og sorger med. Disse relasjonene gir Lisa sterk sosial kapital i form av bånd, noe som vi har sett gir en styrkende effekt på hennes livssituasjon som enslig forsørger med sosiale og økonomiske utfordringer. Lisa har ingen formell utdanning, og som Samira har hun lite arbeidserfaring. Dette gjør at hun har en svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Dårlig økonomi gjør den praktiske hverdagen vanskelig, som det å handle i matbutikken. Hun må ofte velge bort visse varer for å kunne kjøpe andre husholdningsvarer. Jeg viser til dette eksempelet fordi for mange nordmenn er det å handle mat en selvfølge, man kjøper det man trenger og har lyst på. Men for mange som er i Samira eller Lisas situasjon, er ikke disse valgene reelle. Lisa har et lite nettverk, det vil si sosial kapital som broer. Hun har noen bekjenskaper gjennom barnas skole og fritidsarenaer. Derimot har hun, eller har hatt, hyppig kontakt med offentlige hjelpeinstanser, som barnevern, sosialkontor og barne- og ungdomspsykiatrien. Hjelp hun har mottatt fra det offentlig har vært med på å styrke familiesituasjonen hennes, ved at hun selv og barna har fått hjelp til å mestre situasjonen. I denne sammenhengen har vi sett at Lisa har vist evne til å mestre utfordringer i eget liv. Som Samiras barn, opplever også Lisas barn å bli utsatt for sosialt og materielt press fra jevnaldrende. Det er økonomi og barnas livssituasjon som er Lisas hovedbekymring. Hun har åpen dialog med barna og er klar for å gjøre store forandringer for at de skal kunne trives best mulig, som for eksempel å flytte om presset der de bor blir for stort. Lisa oppgir ingen helseproblemer, hverken av psykisk eller fysisk art. Hun gir også uttrykk for en voksende selvfølelse og sterk vilje til å gjennomføre endringer som på sikt vil være positive for henne selv og barna. Det kan virke som at Samira og Lisa er et ”før og etter” eksempel. Lisa har vært i en lignende situasjon der det har vært vanskelig å mestre hverdagen. Nå har hun gjennomgått en endring i livssituasjonen, og har begynt å se muligheter istedenfor begrensninger. Dette skinner igjennom i intervjuet med henne, at hun har fått en nyvunnet tro på seg selv og framtiden.

7.3 Studiens funn

Samira og Lisa har gitt oss et innblikk i det å leve med sosiale og økonomiske utfordringer.

De har gitt oss økt kunnskap om viktigheten av å ha gode, nære relasjoner til mennesker rundt oss. Når det gjelder partnerskap har vi sett at manglende stabilitet kan motvirke en persons sosiale kapital. Dersom ekteskapet oppleves som svært mentalt utfordrende, har dette ringvirkninger på personens evne til å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner, som i tilfellet med både Samira og Lisa. Å vite at noen er tilgjengelig til å yte støtte når man måtte trenge det, det være seg praktisk, emosjonelt eller økonomisk, viser seg å være av stor betydning for opplevelse av trygghet og forutsigbarhet. Økonomi kan være en bekymring som alltid er tilstede for foreldre som opplever sosiale og økonomiske utfordringer. Vi har sett hvordan økonomi i stor grad styrer aktiviteter, og muligheter for utfoldelse i sosiale sammenhenger. Spesielt blir dette en utfordring når barna blir større, og kravene fra jevnaldrende forandres. Dette har både Samira og Lisa opplevd med sine barn. Å være forelder i et slikt perspektiv er heller ikke alltid enkelt. Samira og Lisa kjenner begge på følelsen av å ikke strekke til økonomisk sett, det er vanskelig å ikke kunne gi sine barn det de måtte ønske å gi dem. Samira sliter med helsen, det er grunn til å tro at helseproblemene har sammenheng med livssituasjonen hennes. Lisa har på den andre siden ingen uttalte helseproblemer. Om man ser på helse og omfanget av sosial kapital, er det sannsynlig at Lisas sterke bånd har en helsebringende effekt, og motsatt i tilfellet med Samira. Hvordan man opplever hverdagen har mye å si for hvilken oppfatning vi har av oss selv, og i hvilken grad vi opplever at vi er betydningsfulle som individer.

Som vi har sett har langtidsmottagere av sosialhjelp et stort omfang av bånd til sine nærmeste, mens deres deltagelse i organisasjoner, daglige sosiale aktiviteter og kontakt med naboer er lavere enn for befolkningen for øvrig (Van der Wel m.fl. 2006). Dette stemmer i stor grad overens med Samira og Lisa, med unntak av Samiras bånd til sine nærmeste. Samlet sett har gruppen lav sosial kapital, spesielt lite av sosialt nettverk som kan tilføre dem ressurser de trenger for å komme videre i livet (Van der Wel m.fl. 2006). Det sosiale nettverket er for både Samira og Lisa lite. De er videre forskjellige etter kvantitet og kvalitet, Samiras større, men svakere nettverk, og Lisas nesten ikke-eksisterende nettverk (én venninne), som til motsetning er av god kvalitet.

Funn fra en undersøkelse om ressurser i det sosiale nettverket til brukerne av Frelsesarmeen og Kirkens bymisjons tjenester, peker på at partnere i større grad enn det øvrige nettverket av nære personer kan gi tilgang til støtte og utvidet nettverk og at det kan være ressurser å hente hos personer med høyere sosial status (Larring og Stjernø 2010). Fraværet av et stabilt og trygt ekteskap for Samira, og fraværet av en partner for Lisa, bekrefter funnene om partnerskap og sosial kapital. Samiras negative kapital, og Lisas kapital i "null" vitner om at sivil status i stor grad har innvirkning på en persons sosiale kapital. Videre har forskning pekt på sammenhenger mellom sosial kapital og helse. Nære og trygge relasjoner utgjør som vi har sett en viktig ressurs for å håndtere og bearbeide motgang, og av betydning for at ikke motgang skal føre til psykiske lidelser (Starrin 2009, 36). Disse forståelsene av sosial kapitalens betydning for personers helse samsvarer med funnene fra denne studien. Det framstår som tydelig at sosial kapital har en direkte effekt på helse. Logisk nok har negativ sosial kapital større negativ effekt enn sosial kapital som "null". Samlet ser vi at sosial kapital har betydning for de ulike faktorene som er undersøkt i denne studien, og påvirker for Samira og Lisa derfor den totale opplevelsen ved det å leve med sosiale og økonomiske utfordringer.

7.4 Relevans for sosialt arbeid og videre forskning

Sosial kapital som bånd gir en følelse av økt trygghet og tilhørighet, noe alle, men kanskje spesielt de som befinner seg i en sosialt og økonomisk belastende livssituasjon trenger. Denne kunnskapen er særlig viktig i sosialt arbeid der man jobber med nettverksbygging og relasjoner. Når man for eksempel jobber i barnevernet er det viktig å se helheten av en families situasjon: hvilke ressurser og grad av sosial kapital finnes? Det er viktig som ansatt i sosiale tjenester å kjenne til betydningen av sosial kapital, da sosial kapital kan påvirke mange ulike sider ved en persons liv. For eksempel har vi sett hvordan sosial kapital som bånd kan påvirke en persons betingelser for utdanning. Om man vokser opp i en familie med lav sosial (og da antageligvis kulturell og økonomisk) kapital, kan det tenkes at mulighetene for å lykkes med utdanning er færre. Om man skal lykkes i utdanningsinstitusjonene, må man fra man er barn ha tilgang til hjelp og støtte fra foreldrene til lekser og oppfølging. Videre må foreldre vise interesse, og at de har en tro og et ønske om at barna skal fullføre utdanning.

I familier hvor de sosiale og økonomiske utfordringene er store, kan foreldre ha nok med å håndtere egne problemer, som i eksempelet med Samira og sønnen, der hun tidvis ikke orker å gjennomføre lekselesing fordi hun sliter med andre bekymringer.

Det hadde vært ønskelig med mer omfattende studier av subjektiv opplevelse av fattigdom, men også av andre områder innen fattigdomsforskningen. Det er behov for mer kunnskap om hvordan stønadsordninger og trygdeordninger virker i møte med innvandrere, da disse områdene har blitt forsket lite på. Det er flere aspekter ved fattigdom som bør utforskes videre. Bedre inntektsmål er et slikt felt.

Forskere bør se nærmere på hvilke faktorer som bringer folk inn og ut av fattigdom, hvilke tiltak som virker og hvordan ulike ordninger når ut til de fattige (West Pedersen 2011).²³ I tråd med West Pedersens utsagn, vil jeg legge til at i sammenheng med disse faktorene han nevner her, bør det også forekomme forskning av kvalitativ art, da grunner til at enkelte kommer inn under fattigdoms-statistikken, og hvilke tiltak som virker, er individuelle og har ulike årsaks-sammenhenger. Det er uansett forskningen og allmennheten til gode å ha både en kvantitativ og en kvalitativ tilnærming til fattigdomsproblematikken, slik at kunnskapen som blir tilgjengelig er omfattende og nyansert.

²³ <http://www.forskning.no/artikler/2011/mars/283324>, lastet ned 16.04.2012

Litteratur

- Aaberge, Rolf og Manudeep Singh Bhuller. 2010. *Økonomisk fattigdom blant innvandrere*. Statistisk sentralbyrå:
http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_201032/rapp_201032pdf, lastet ned 20.03.2012
- Alston, Margaret og Wendy Bowles. 1998. *Research for social workers: an introduction to methods*. Sydney: Allen & Unwin. I Halvorsen, Knut. 2008. *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen.
- Askheim, Ole Petter. 2009. Sosial kapital som grunnlag for politikk og tiltaksutvikling for utviklingshemmede. I Rønning, Rolf, Bengt Starrin (Red). 2009. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal.
- Balci, Sonja. 2012. *Stønadskutt har gitt flere fattige barn*. Høgskolen i Oslo:
[http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/stoenadskutt-har-gitt-flere-fattigebarn/\(language\)/nor-NO](http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/stoenadskutt-har-gitt-flere-fattigebarn/(language)/nor-NO) lastet ned 27.04.2012
- Barstad, Anders. 2004. *Få isolerte, men mange plaget av ensomhet*. Statistisk sentralbyrå: Samfunnsspeilet nr. 5
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>
- Borge, Anne Inger H. 2003. *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bourdieu, Pierre, Loic J.D Wacquant. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge, Uk: Polity Press.
- Brown, G og T. Harris. 1978. *Social origins of depression*. London: Tavistock. I Halpern, David. 2005. *Social capital*. Cambridge, UK: Polity Press.

- Bø, Inge, Per Morten Schiefloe. 2007. *Sosiale landskap og sosial kapital*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Coleman, James. 1990. *Foundation of social theory*. Cambridge: Belknap Press.
- Dalen, Monica. 2004. *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira. 2004. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Enes, Anette Walstad (red). 2010. *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper*. Statistisk sentralbyrå:
http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_okonomi_levekaar/rapp_201003/rapp_201003.pdf
- Field, John. 2003. *Social capital*. London: Routledge. I Rønning, Rolf og Bengt Starrin. (red.). 2009. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal.
- Fløtten, Tone. 2009. *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal.
- Fløtten, Tone, Inger Lise Skog Hansen, Anne Skevik Grødem, Arne Backer Grønningsæter, Roy A. Nielsen. 2012. *Kunnskap om fattigdom i Norge. En oppsummering*. <http://www.faf.no/pub/rapp/20212/20212.pdf>, lastet ned 15.03.2012
- Fossaskåret, Erik, Otto Lauritz Fuglestad, Tor Halfdan Aase. 1997. *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fyrand, Live. 2005. *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gadamer, Hans-Georg. 1999. Forståelsens historisitet som det hermeneutiske problem. I Guldahl, J. og M. Møller (red.) *Hermeneutikk. En antologi om forståelse*. København: Dansk Gyldendal.
- Goffman, Erving. 2009. *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Granovetter, Mark. 1973. *The strength of weak ties*. American journal of sociology, 78, 1360-1380.
- Gubrium, Erika og Ivar Lødemel. 2011. *Shame and poverty in Norway. Proposal for work package two*. Unpublished.
- Halpern, David. 2005. *Social capital*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Hansen, Inger Lise Skog, Hanne Bogen, Tone Fløtten, Axel West Pedersen, Jardar Sørvoll. 2008. *Det er jo ingen som sulter her, men... kommunale strategier med å forebygge og bekjempe fattigdom*. Fafo-rapport.
<http://www.fafo.no/pub/rapp/20060/20060.pdf>, lastet ned 15.03.2012
- Haugsgjerd, Svein, Per Jensen, Bengt Karlsson. 1998. *Perspektiver på psykisk lidelse: en innføring for helse- og sosialfagene*. Oslo: Gyldendal.
- Hooghe, Marc og Dietlind Stolle. 2003. *Generating social capital: civil society and institutions in comparative perspective*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen. 2009. De ødelagte identiteters sosiologi. I Goffman, Erving. 2009. *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Oversatt fra engelsk ved Brian Gooseman. Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Kirkeberg, Mads Ivar, Jon Epland, Tor Morten Normann. 2012. *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2011*. Statistisk sentralbyrå.
http://www.ssb.no/emner/05/01/rapp_ekonomi_levekaar/rapp_201208/rapp_201208.pdf, lastet ned 22.02.2012

Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2010. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.

Larring, Kari Bakke og Steinar Stjernø. 2010. *Sosial kapital blant marginaliserte*. Fontene Forskning 1/10.

Lin, Nan. 2001. *Social capital. A theory of social structure and action*. Cambridge, UK: University Press.

Moran, Dermot. 2000. *Introduction to phenomenology*. London: Routledge.

Nadim, Marjan, Roy A. Nilsen. 2009. *Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon*. Fafo-rapport.
<http://www.fafo.no/pub/rapp/20128/20128.pdf>

Ot. Prp. Nr. 70. 2006-2007. *Om lov om endringer i sosialtjenesteloven og enkelte andre lover*. Oslo: Arbeidsdepartementet.

Pedersen, Axel West. 2002. *Om fattigdomsbegrepet og dets implikasjoner for praktisk politikk*. Oslo: Novas skriftserie 1/02.

Pedersen, Axel West. 2011. I Siv Haugan. 2011. *Mer fattigdom blant barnefamilier*.
<http://www.forskning.no/artikler/2011/mars/283324>, lastet ned 16.04.2012

Ploug, Nils. 2007. *Sosial arv og sosial ulighed*. København: Hans Reitzel.

Portes, Alejandro. 1998. *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*. Annual review of sociology. 24, (1-24).

Prieur, Annick, Carsten Sestoft, Kim Esmark og Lennart Rosenlund. 2006. *Pierre Bourdieu: en introduktion*. København: Reitzel.

Putnam, Robert D. 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. 2001. *Bowling alone: the collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.

Rønning, Rolf, Bengt Starrin. 2009. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal.

Sandbæk, Mona. 2008. *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. Oslo: NOVA rapport 7/08 (21).

Starrin, Bengt. 2009. Sosial kapital og helse. I Rønning, Rolf og Bengt Starrin. 2009. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte grupperes sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal.

St.meld. nr. 6. 2002-2003. *Tiltaksplan mot fattigdom*. Oslo: Arbeidsdepartementet.

St.meld. nr. 50. 1998-99. *Utjamningsmelding*. Oslo: Arbeidsdepartementet.

St.meld.nr. 20. 2006-2007. *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

St. Meld. Nr. 35. 1994-1995. *Velferdsmelding*. Oslo: Arbeidsdepartementet.

Svenaesus, Fredrik. 2005. *Sykdommens mening- og møtet med det syke mennesket*. Oslo: Gyldendal.

Svendsen, Gert T. og Gunnar Svendsen. 2006. I Rønning, Rolf, Starrin, Bengt (red). 2009. *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. Oslo: Gyldendal.

Sæther, Jan- Petter. 2009. *Sosial arv- utdanning, yrke og materielle kår*. Statistisk sentralbyrå:
http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200916/rapp_200916.pdf

Sørensen, Jytte Birk. 2007. *Støt mestring- bryd mønstre*. Fredrikshavn: Dafolo Forlag.

Thagaard, Tove. 1998. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thomassen, Magdalene. 2010. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal.

Thorød, Anne Brita. 2008. Sosial eksklusjon. I Sandbæk, Mona (Red). *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. Oslo: Nova rapport 7/08.

Townsend, Peter. 1979. *Powerty in the UK. A survey of household resources and standards of living*. Harmondsworth: Penguin.

Underlid, Kjell. 2005. *Fattigdommens psykologi. Oppleving av fattigdom i det moderne Noreg*. Oslo: Det norske samlaget.

Van der Wel, Kjetil, Espen Dahl, Ivar Lødemel, Borghild Løyland, Sille Ohrem Naper og Marit Slagsvold.. 2006. *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*. Oslo: HIO- rapport 2006 nr. 29

Vedlegg til St.prp. Nr.1. 2006-2007. *Innledning og oversikt*. Oslo: Samferdselsdepartementet.

Vetlesen, Arne Johan. 2009. Fellesskap i individualismens tidsalder. I Blakar, Rolv Mikkel og Nafstad, Hilde Eileen (Red). 2009. *Fellesskap og individualisme*. Oslo: Gyldendal.

Widerberg, Karin. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wollebæk, Dag og Signe Bock Segard. 2011. *Sosial kapital i Norge*. Cappelen: Latvia.

Vedlegg 1

Intervjuguide: voksne (over 18 år)

Oversikt over situasjonen

- En oversikt over hvor de vokste opp og hvor lenge de har bodd i området
- En oversikt over dagens økonomiske situasjon, og hvor lenge den har vært slik
- Noen nylige endringer som har skjedd i den økonomiske situasjonen og det som har ført til disse endringene (f. eks endring i sysselsettingssituasjonen, endring i familiesammensetning, nylige helseproblemer, mottak av stønad/trygd/pensjon, økt krav til inntekt, osv.)

Utfordringer i forhold til sosialt nettverk

- Oppfatninger av hvordan de lever/hvilke ressurser de har i forhold til andre/jevnaaldrende de kjenner - på jobb, i sosiale situasjoner, i lokalsamfunnet, på TV/i media, etc.
- Opplevelse av egne muligheter/ressurser sammenlignet med andre/jevnaaldrende bosatt i en annen geografisk region (byen, små byer)
- Oppfatninger av egne muligheter/ressurser i forhold til foreldregenerasjonens
- Opplevelse av egne muligheter/ressurser sammenlignet med ektefelle/samboer/kjæreste
- Oppfatninger av egne muligheter/ressurser sammenlignet med andre familiemedlemmer (brødre, søstre, fettere/kusiner, etc.) som ikke bor med dem.

Mestring av utfordringer

- Hva synes å være det vanskeligste i deres nåværende situasjon og hva gjør de for å takle disse vanskelighetene
- Opplevelse av hvordan de kommer overens med de som bor i nabolaget/venner/kolleger/etc. og hvordan de blir oppfattet av dem
- Oppfatninger av hvordan de kommer overens med familiemedlemmer som ikke bor med dem, og hvordan de blir sett av dem
- Måter den vanskelige situasjonen har påvirket hvordan de føler om seg selv eller deres generelle syn på livet
- Ideer om ting som de ønsker å gjøre, men ikke er i stand til å gjøre og hvorfor (ferie, utdanning, materielle gode, andre opplevelser, trening, etc.)
- Deres oppfatning av sin generelle fysiske og psykiske helse

Ressurser for støtte

- Hva slags stønad/trygd/pensjon de er kvalifisert for og hva de mottar
- Erfaringer med tilgang på stønad/trygd/pensjon
- I hvilken grad de føler at deres naboer/jevnaaldrende erkjenner de økonomiske vanskelighetene de står overfor
- I hvilken grad de føler at deres partner/barn/familiemedlemmer erkjenner de økonomiske vanskelighetene de står overfor
- Erfaringer med å søke støtte/bistand (økonomisk/sosial) fra uformelle kilder (fra venner/familie/barn)

Utfordringenes påvirkning

- Måter den økonomiske situasjonen har påvirket deres barn - praktisk/sosialt/emosjonelt
- Måter de føler deres situasjon er fremstilt i media/allmennhetens oppfatninger
- Faktorer/tiltak/organisasjoner som har bidratt til å lette deres situasjon
- Faktorer/tiltak/organisasjoner som best kunne ha lettet situasjonen
- Deres synspunkter på hvordan nasjonal/lokal politikk kan styrkes/endres for å forbedre situasjonen

Fremtiden

- Deres tanker om hvordan fremtiden vil se ut de nærmeste måneder/år
- Hvordan de ser på mulighetene til å påvirke egen framtid

Intervjuguide: barn (10-17 år)

Hverdagslige erfaringer

- Deres synspunkter på plassen de bor og deres nærmiljø
- Erfaringer med skolen – hvor det er, hvordan det er, hva de liker spesielt godt/ikke liker, etc.
- Ting som de gjør utenfor skolen - organisasjoner, idrett, andre utenom faglige aktiviteter

Daglige utfordringer

- Ting som de ønsker å gjøre (ferie, aktiviteter, klassetur, trening, etc.), men ikke er i stand til å gjøre og hvorfor
- Hvilke kilder til penger/inntekter de har
- Oppfatninger av hvordan de lever/hvilke ressurser de har i forhold til andre barn/unge folk de kjenner - på skolen, i lokalsamfunnet, eller på TV/i media, etc.
- Hva de tenker om eventuelle forskjeller (virkning)
- Hva de tror deres jevnaldrende/venner synes om dem og deres situasjon
- Hva de liker ved deres situasjon nå og hva de ønsker å endre hvis de kunne

Tanker om utfordringene

- Oppfatninger av hvordan deres liv skiller seg fra foreldrenes liv da de var på deres alder
- Perspektiver på hva foreldrene gjør i dag og hvordan de mestrer å forsørge for familien
- Noen problemer de ser sine foreldre har med å skaffe det familien trenger - hvis ja, hvilken effekt har dette på foreldrene og på seg selv
- Hva tror de kunne hjelpe foreldrene med de problemene de står overfor

Fremtiden

- Deres planer for fremtiden, hva de ønsker å gjøre med sine liv og hvorfor

Demografiske spørsmål

1. Fødselsår og sted
2. Sivilstatus:
 - a. Enslig (inkluderer skilt/enke/enkemann)
 - b. Partner (ikke samboer)
 - c. Samboer
 - d. Gift
3. Antall barn i hjemmet (hvis aktuelt)
4. Antall barn som bor utenfor hjemmet
5. Antall familiemedlemmer i samme by/sted:
 - a. Foreldre
 - b. Barn
 - c. Søsken
 - d. Øvrig familie
6. Hvor lenge vedkommende har bodd i nåværende bolig
7. Hvor mange ganger har vedkommende flyttet de siste tre årene
8. Høyest oppnådde utdanningsnivå
9. I arbeid? (hvis aktuelt)
 - a. Hvis ja: hva slags arbeid har du?
 - b. Hvis nei: hva slags jobb var din siste?

Vedlegg 2

Invitasjon til å delta i undersøkelsen *Å Få Endene til Å Møtes*.

Du er invitert til deltakelse i undersøkelsen *Å Få Endene til Å Møtes*. På vegne av avdeling for samfunnsfag ved Høgskolen i Oslo (HiO) vil vi gjerne samle inn erfaringene til familier, med eller uten hjemmeboende barn, som sliter med noen av dagens utfordringer. Vi som intervjuer deg er ansatte eller masterstudenter ved HiO.

Hvordan foregår undersøkelsen?

Å være med på undersøkelsen innebærer at du snakke med oss i opptil en og en halv time om erfaringene dine. Dette intervjuet kan ta plass i hjemmet ditt eller, hvis du heller vil, på et annet sted.

Spesielt vil dette intervjuet fokusere på: 1) Få en oversikt over hvilke utfordringer du har; 2) Hvordan du mestrer utfordringene; 3) Hva du gjør når du finner det vanskelig å få endene til å møtes; 3) Din mening om støtten folk kan få for å hjelpe seg selv; 4) Om du føler at andre mennesker forstår de utfordringene dere har; og 5) Hvilke tanker du har om hva som kan gjøres for å bedre støtte mennesker i lignende situasjon som deg selv.

Deltakelse, datasikkerhet og rapportering

Vi ber om tillatelse til å ta opp intervjuet. Undersøkelsen er godkjent av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Alle opplysninger vil bli behandlet etter lovbestemte regler. All informasjon du deler med forskeren vil bli holdt konfidensielt. Du vil bli garantert anonymitet i alle ledd i forskningsprosessen. Svarene du oppgir gjennom intervjuet vil på ingen måte kunne knyttes til din person eller gjenkjennes når data fra undersøkelsen blir gjort kjent. Alle som behandler opplysningene er underlagt taushetsplikt. Bare de forskerne tilkoblet til prosjektet vil få vite hva du svarer og din deltakelse i undersøkelsen får ingen konsekvenser for tilbud om tiltak/tjenester eller utbetaling av stønaden din, verken nå eller i framtiden.

Alle notater og opptak vil bli anonymisert ved hjelp av et kodesystem og sikkert lagret på en passord- beskyttet datafil. Ingen personlige data (navn, adresser etc.) vil bli lagret med dataene. Når vi skriver rapport fra forskningen oppgir vi ikke navn eller andre personlige opplysninger som kan identifisere hvem du er.

Hvis du er interessert kan du få tilgang til de viktigste funnene og anbefalingene studien resulterer i når de er klare. Resultatene fra undersøkelsen skal formidles gjennom nasjonal og internasjonal rapportering og publisering av artikler. Du vil få anledning til å stille spørsmål eller klargjøre informasjon både før intervjuet begynner og når som helst under intervjuet. Du kan trekke fra forskningen når som helst uten forklaring.

Hvis det er greit for deg vil vi gjerne snakke med et eller flere av barna i alderen sju til 17 år som bor sammen med deg – intervjuer med barna vil være opptil 45 minutter.

For undersøkelsen trenger forskerne navn, adresse og telefonnummer på alle som deltar.

Om du har noe å spørre om angående undersøkelsen så ring til: Ivar Lødemel ved Høgskolen i Oslo, 22 45 36 76 (ivar.lodemel@sam.hio.no)

På vegne av forskningsgruppen ved Høgskolen i Oslo: Ivar Lødemel og Erika Gubrium.

SAMTYKKE TIL Å DELTA I UNDERSØKELSE

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om undersøkelsen "Å Få Endene til Å Møtes" og er villig til å delta i undersøkelsen.

Dato: ____ (dag)/____ (måned) 2011

Sted: _____

Underskrift:

Navn (med blokkbokstaver):

Adresse (med blokkbokstaver):

Postnr: _____ **Poststed:** _____

Telefonnummer : _____

Mobilnr: _____

Signatur som gir tillatelse til å intervju barnet ditt/barna dine:

